

NC-9.8. Elementen van huidige filosofie 1995/1996 (78 p.).

Inhoud

Inleiding (01/04)

Steekproef 1.-- ontologie.	(15/20)
Steekproef 2.-- ontologie als metafysiek.	(21/26)
Steekproef 3.-- ontologie als ordeleer (harmologie).	(27/35)
Steekproef 4.-- ontologie als hermeneutiek (duidingsleer).	(36/42)
Steekproef 5.-- ontologie als logica (denkleer).	(43/49)
Steekproef 6.-- ontologie Als 'klaarblijkelijkheid' (waarheid).	(50/61)
Steekproef 7.-- moderniteit.	(62/78)

Ter inleiding (01/04)

Het eerste jaar was een zich vertrouwd maken met de ontologie, het basisvak van alle wijsbegeerte. De ontologie immers heeft als onderwerp of thema het zijn of nog het zijnde, d.i. al wat iets is, -- al wat werkelijk is. En wel voor zover het iets of werkelijks is. Het zijnde als zijnde,-- volgens de antieke formule van Aristoteles van Stageira (-384/-322; de grote metafysieker van de oudheid). --

Het tweede jaar behandelde al wat religie is en wel voor zover het religie betreft die niet gesecculariseerd of verwereldlijkt werd, d.i. religie die nog echt religie blijft. Deze herleeft immers in onze twintigste eeuw vooral in de vorm van wat men heet "New Age": in die zin is zij een integrerend deel van onze twintigste eeuw. Zij zal echter in de loop van dit derde jaar nauwelijks ter sprake komen als actuele denkvorm, omdat zij verondersteld gekend is.

Het derde jaar staat stil bij de huidige wijsgerige stromingen. Deze worden gesitueerd in een streng ontologisch denkkader. Dit behelst dat men niet zomaar de stromingen beschrijft - naar haar hoofdzaken - : zij worden gemeten aan wat de aloude ontologie of zijnsleer ons als absoluut denkkader levert.

Wij beginnen echter met enkele overzichten die ons wegwijs maken in de wirwar der huidige denkstromingen. Pas daarna staan wij stil bij de werkelijkheidswaarde ervan.

Boeken! Boeken! Boeken!

Wat is nu een strikt wijsgerig boek? Een roman kan een wijsgerige roman zijn. In die zin dat hij een wijsgerige stelling illustreert. Zelfs een film kan wijsgerig zijn in die zin dat wie wijsgerig geschoold is, veel duidelijker de thesis of stelling die erin waar gemaakt wordt, vat.

Als men nu west dat in het jaar 1990, in Frankrijk alleen, meer dan 38.000 boeken werden gepubliceerd. dan beseft men dat wij, in deze inleidende cursus, een keuze en wel een steekproefmatige keuze - wat 'inductie' is - moeten maken.

Zo vermelden wij heel eventjes de revue 20 Ans (Paris), No 72 (1992): août, 92/95. Een Britse Couturier, Ces années-là, tracht aan de Franse twens de hoofdstromingen der jaren 1950/ 1990 duidelijk te maken.

Wij kijken hoe;

1950+: de hoofdtendens, maatschappelijk gesproken, is door planning de samenleving hervormen (“reformisme planificateur”); het zinloze (“l’absurde”) van het bestaan - bestaan - wordt o.m. door Jean-Paul Sartre (1905/1980; topfiguur van het Franse atheïstische existentialisme) ter sprake gebracht;

1960+: hoofdtendens is de contestatiebeweging; valt op, in die jaren, Louis Althusser (1918/1990; marxist die een soort structuralisme in het neomarxisme invoert);-- ondertussen evolueert de hoofdaandacht van de pure (existentialistische) filosofie naar de sociologie.

1970+: de hoofdtendens wordt “la subversion” (ondermijning); komt op het voorplan, in Frankrijk steeds, Roland Barthes (1915/ 1980; topfiguur van het literaire structuralisme), die de verschuiving van de sociologie naar de linguïstiek (taalwetenschap) vertegenwoordigt.-- Sociaal gesproken, vooral vanaf 1902, komt al wat socialisme is (vooral in de communistische vormen) in een diepe crisis.

1980+: hoofdtendens wordt “la compétitivité” (het concurreervermogen). Slagwoord van het rijzende liberalisme; Jean Baudrillard (1928/2007), die de rol van de tekens, d.i. al wat de mensen, in de late twintigste eeuw, aan boodschappen uitwisselen in onze consumptiemaatschappij. bestudeert; dit terwijl de publiciteit (marketing) de rol van de linguïstiek overneemt.

Men kan over deze schets eindeloos discussiëren: Frankrijk is niet het enige land, vooreerst; schetsen zijn altijd al te samenvattend. Toch geeft deze schets een eerste benadering. Dit des te meer dat het feit dat “20 Ans”, een blad voor twens, zoiets publiceert, erop wijst dat het denken zelfs de jongeren aanspreekt.

Fr. Dufay, La mode philo, in: Le Point (13.05.1991), 45, merkt op dat de Franse studenten/ studentinnen plots de exacte wetenschappen en het gauchisme (nieuw of extreem links) achter zich laten om Descartes, Hegel, Heidegger e.a. in te studeren.

Tot grote verrassing van de profs in filosofie. Het zijn vaak pure vakwetenschappers die “een nutteloze filosofie” willen leren kennen. Al was het maar om het eigen vak naar zijn grondslagen te onderzoeken. Ook zijn het studenten/ studentinnen aan handelshogescholen die wijsbegeerte de moeite waard vinden maar dan vooral de ethische filosofie: “business ethics” (“Is een firma een machine om winst te maken of bestaat er ook een zakenmoraal?”) op de eerste plaats is het motief om te filosoferen.

Terloops: ook New Age (Nieuw Tijdperk, Nouvel Age) is de wijsbegeerte binnengeslopen: het feit dat heel wat studenten/ studentinnen - voor het eindwerk - zoiets als het boeddhisme kiezen, wijst erop! “Het boeddhisme is sterk in de mode in bedrijven en in de middens van topwetenschappers” (zo zegt Dufay).-- Totdaar een paar overzichten.

Zes grote strekkingen.

Met *I.M. Bochenski, O.P., Geschiedenis der hedendaagse Europese wijsbegeerte*, DDB, 1952-2, dat wij als het basiswerk van deze cursus beschouwen, kan men, met inbegrip van heel wat voorbehoud (zoals steller zelf zegt, o.c., 47v.), zes ‘scholen’ inzake leer (‘doctrine’) onderscheiden. Zij zijn zichtbaar tussen WO I (1914/ 1918) en WO II (1939/1945).

1.-- *het empirisme* of de filosofie der materie (materialisme), dat de voortzetting is van vooral het traditionele empirisme (beter : empiristisch rationalisme);

2.-- *het idealisme* of de filosofie der idee, een voortzetting van het traditionele moderne idealisme (vooral in het spoor van Kant en Hegel)

3.-- de *filosofie van het leven*;

4.-- de *filosofie van het wezen* (fenomenologie);

beide strekkingen breken met de hoofdstromingen van de xix-de eeuw;

5.-- de *filosofie der ‘existentie’* (existentialisme) en

6.-- de *nieuwe metafysiek*, beide strekkingen die typisch twintigste-eeuws zijn.

Let meteen wat op: onder de titel “filosofie der materie” groepeerd Bochenski B. Russell, neopositivisme en marxisme,-- strekkingen die onderling sterke verschillen vertonen.

Onder de titel “filosofie van het leven” groepeerd hij Dewey en Klages, die onderling sterk verschillen.

Terwijl de badense idealistische school én idealisme én levensfilosofie (historisme) én existentiële fenomenologie (Scheler) combineert tot een eclectisch geheel.-- Leerstellig is het dus een kwestie van afzonderen én van combineren.

Twee opvallende methoden.

De ‘logistiek’ of wiskundige logica omvat platoniekers (de stichters waren meestal platoniekers), aristoteliekers,-- nominalisten (die antiplatoniekers zijn), pragmatisten en zelfs kantianen.

De logistiek omvat predicaten- en groepenlogistiek, alsook betrekkingenlogistiek; zij is toepassing van semiotiek of tekenleer (W. Morris) in het spoor van Ch. Peirce.

De fenomenologie (Fr. Brentano; Edm. Husserl) stelt niet zozeer tekens voorop waarmee 'gerekend' wordt zoals in de logistiek, maar fenomenen, d.i. al wat zich aan het bewustzijn toont. Deze methode omvat behalve de strikte fenomenologen zo goed als alle existientiedenkers en een gedeelte van de zijnsdenkers of metafysiekers.

Nu is het zo dat vele filosofen geen enkele van die twee methoden aanwenden,-- dat anderen de twee tegelijkertijd willen aanwenden.

M.a.w.: of geen der twee, ofwel één der twee, ofwel allebei.

Tradities.-- Wat men nu heet 'intertekstualiteit' (het feit dat latere denkers vorige parafaseren) valt op: Platon herleeft in Whitehead, Aristoteles in Driesch, Hartmann, het thomisme, Plotinos in sommige existentialisten, Thomas van Aquino in het thomisme, de jongere scholastiek in de fenomenologie en het neopositivisme, Leibniz in Russell.-- Men kan daaraan toevoegen: het antieke eristische denken in het dekonstruktionisme (Derrida).

Opm. -- Analyse of taalanalyse. -- De analytische methode is te belangrijk om ze niet even te schetsen.-- De analytische filosofie kan men laten aanvangen met *George Moore* (1873/1958), o.m. bekend om zijn veelzeggende titel *The Refutation of Idealism* (1903).

Moore wil o.g.v. 'analyse' van de taal, d.i. termen, uitspraken en redeneringen - het schema der traditionele logica-, bloottrekken wat termen, oordelen en redeneringen echt betekenen. Eerst de termen en de oordelen, daarna de waarde van de redeneringen! Zo denkt hij "de waarheid" in die taal te ontdekken.

'Analyse' omvat

1. begrippen die verhelderd worden (b.v. het begrip 'goed' in de moraal: of 'goed' met 'aangenaam' samenvalt);

2. oordelen die in hun samenstellende delen opgesplitst worden.-- Voeg daaraan toe begrippen die op verschillende wijzen gebruikt worden.

Moore houdt zich aan de gewone omgangstaal ("ordinary language").

Een Russell zal een zo exact mogelijke kunsttaal - aan de hand van de mathematische logica (logistiek) - trachten te 'construeren'. Wat een tweede type van taalanalyse uitmaakt.

Terloops: de analytische filosofieën - over het algemeen althans - vereenzelvigen niet taal met het syntactisch element ervan: taal is weergave van werkelijkheid.--

Daardoor verschilt de taalanalyse van het structuralisme dat semiologisch denkt, d.i., in de lijn van de Saussure, de taal opvat als een op zich bestaand systeem van onderlinge betrekkingen tussen ‘fonemen’ (klanken die taal uitmaken), waarbij de verwijzing naar enige werkelijkheid (de semantiek en de pragmatiek) tussen haakjes gezet wordt.-- Wat niet belet dat het structuralisme toch, op zijn eigen wijze, “een taalanalyse” kan genoemd worden.

Opm. -- G. Frege (die de grondslagen der wiskunde onderzocht) voerde een tegenstellingspaar (systechie) in: “Sinn/ Bedeutung”. In het analytisch-Angelsaksisch taalgebruik: ‘sense’ en ‘reference’. Het model is beroemd maar spitsvondig: de termen ‘morgenster’ en ‘avondster’ behelzen twee ken- en denkinhouden (een hemellichaam dat ‘s morgens of ‘s avonds aan het uitspansel staat). Dat is “der Sinn” (het met die termen verbonden begrip).-- wanneer echter blijkt dat beide termen, in feite, slaan op éénzelfde planeet Venus, dan is daarmee duidelijk dat zij éénzelfde ‘Bedeutung’ hebben, d.i. naar éénzelfde werkelijkheid verwijzen.

Opm. -- In de traditionele logica is dit gedeeltelijk fout. Waardoor? Doordat ‘morgenster’ op Venus voor zover ‘s morgens zichtbaar wijst en ‘avondster’ op dezelfde Venus voor zover ‘s avonds zichtbaar wijst. Zolang de term ‘Venus’ niet uitdrukkelijk vermeld wordt, geldt hij niet als verwijzing naar iets. Het voorbeeld dat zo’n beroemdheid heeft, is m.a.w. verwarrend.

Men vertrekke beter van begripsinhoud en begripsomvang. Men verwarre niet taaltermen met logische termen: éénzelfde logische term kan meer dan één grammaticale term bevatten en omgekeerd.-- Maar het voorbeeldje leidt ons wel in de taalanalyse binnen! – Tot daar wat betreft de methoden.

I.M. Bochenski, O.P., Wijsgerige methoden in de moderne wetenschap, Utrecht/ Antwerpen, Aula, 1961 (// Die zeitgenössischen Denkmethode, Bern, 1947), gaat veel grondiger in op de hoofdmethoden.

Het werk onderscheidt: **a.** fenomenologische en semiotische, **b.** deductieve en reductieve methoden.

Twintig jaar later.

Bochenski's werk dateert van 1952.

Kijken wij even naar *C. Bertels/ E. Petersma, red., Filosofen van de twintigste eeuw*, Assen/ Amsterdam/ Brussel, 1972.-- De indeling is als volgt.

1.-- Taalfilosofie: Russell, Popper, Wittgenstein, Ayer, Ryle, Chomski, waarbij men de analytische filosofie voelt, althans bij Russell, Wittgenstein, Ayer en Ryle (mèt de materialistische tendens).

2.-- Fenomenologie en existentiële filosofie: Husserl,-- Heidegger, Sartre, Merleau - Ponty, Ricoeur. De existentiëlen passen de fenomenologische methode (Husserl) toe.

3.-- Neomarxisme (maatschappijkritiek): Bloch, Marcuse, Habermas (Frankfurter Schule), Kolakowski (mèt de materialistische basisfilosofie).

4.- Structuralisme: Lévi-Strauss, Foucault (mèt de semiologie als basisfilosofie (de Saussure)).

Weerom: dergelijke klasseringen zijn met voorbehoud aan te nemen, maar zij stichten inzicht.-- Zo merkt de redactie op dat de wetenschapsfilosofie slechts zijdelings - in Russell en Popper - ter sprake komt,-- met verwaarlozing van Breithwaite, Carnap, Hempel, Nagel, en Suppes.

Nog twintig jaar later.

B. Delfgaauw/ Fr. van Peperstraten, Beknopte geschiedenis van de wijsbegeerte (Van Thales tot Lyotard), Kampen, Kapellen, 1993, geeft, wat betreft de twintigste eeuw, wat volgt.

1.-- Analytische filosofie.

Deze wordt tot "angelsaksische wijsbegeerte" door de toenemende inbreng van de Verenigde staten.

Terloops zij vermeld: *E. Oger/ F. Buekens, red., Denken in alle staten (Negen profielen van hedendaagse Amerikaanse filosofen)*, Kapellen / Kampen, 1992.-- Quine, Goodman, Davldson, Putnam - vanuit het neopositivisme verder geëvolueerd - Dennett, Rorty, Nagel, Kripke,-- Rawls komen ter sprake.

Terloops: Rorty is nogal bekend in het Nederlands taalgebied.

2. -- Subject-gerichte wijsbegeerte.

Dit omvat een allegaartje: histori(ci)sme (Dilthey), neokantianisme (Cohen/ Natorp (Marburger) en Windelband/ Rickert (Badener)), fenomenologie (Husserl, Scheler, Hartmann), levensfilosofie (Bergson,-- Spengler, Klages), existentialisme (Jaspers, Heidegger, Sartre, Merleau-Ponty), hermeneutiek (Gadamer, Ricoeur).

3.-- Maatschappijkritiek.

Marxisme en Frankfurter Schule (Horkheimer, Marcuse, Adorno, Benjamin), Bloch, Fromm.-- De tweede generatie van de Frankfurter Schule: Habermas, Apel (beiden: theorie van het communicatieve handelen).

Politieke filosofie: Berlin, Arendt, Rawls, Nozick, Lefort.-- Deze stroming staat erg afgezonderd van de drie andere die wel meer op elkander inspelen, al was het maar doordat zij alle drie taalfilosofisch zijn.

4.-- Structuralisme en differentiedenken

Structuralismes: de Saussure,-- Jakobson (Moskou, Praag), Troubetzkoy,-- Lévi - Strauss, Barthes, Lacan, Althusser.

Uit het (in hoofdzaak franse) structuralisme ontstaat poststructuralisme (postmodernism, differentiedenken) : Foucault, Levinas, Derrida (deconstructionisme), Deleuze, Guattari, Baudrillard, Cixous, Irigaray, Kristeva,-- Lyotard.

Het begrip 'differentie' (verschil) staat inderdaad centraal én in het structuralisme én in het poststructuralisme (dat het begrip radicaliseert).

Het is klaar dat de taal centraal staat. Iets waardoor het (post)structuralisme kan communiceren én met de analytische taalfilosofieën én met de hermeneutieken (zie vorige strekkingen).

Tot daar enkele schematische overzichten.

Toch nog één werk: *Guy Sorman, Les vrais penseurs de notre temps*, Paris, Fayard, 1989.

Terloops: Sorman is ook de steller van *Sortir du socialisme*, Paris, 1990.-- Waarin de ineenstorting van de socialistische systemen - inspiratiebron en model van de maatschappijkritiek - belicht wordt als voorteken van nationalismen, sterke, charismatische figuren (populisten) en dictaturen die de democratie in gevaar brengen.-- Het werk hoort thuis in de hoger aangehaalde politieke filosofie.

Ziehier hoe Sorman de strekkingen ter sprake brengt.

- 1.-- Kosmologie.-- Carl Sagen, James Lovelock.
- 2.-- Chaologie (complexiteitsleer).-- Ilya Prigogine, René Thom.
- 3.-- Evolutieleer.-- Stephen Gould, Edward O. Wilson, Motoo Kimura.
- 4.-- Cultuurkritiek.-- Claude Lévi-Strauss, Noam Chomsky, Zhao Fusan.
- 5.-- Vrij denken.-- Bruno Bettelheim, Thomas Szasz, Marvin Minsky.
- 6.-- Polemologie (oorlogskunde).-- Ernst Nolte, Edward Teller.
- 7.-- Communisme/ facisme. Milovan Djilas, Youri Afanassiev, Kenji Nakagami.

8. -- *Liberalisme/ libertarisme (anarcisme).*

Friedrich von Hayek. Murray Rothbard. -

9.-- *Onderontwikkelingstheorie.*

Octavio Paz, Ashis Nandy, M. S. Swaminatan.

10.-- *Religie.*

René Girard, Claude Tresmontant.

11. -- *Grondslagen.*

Karl Popper, Ernst Gombrich, Isaiah Berlin.

Sorman ontmoette de denkers persoonlijk en geeft een korte biografische nota.-- Men ziet dat hij veeleer de onderwerpen (thematiek) behandelt dan wel de methodenstrijd en de schoolvormingen. De wetenschapsfilosofieën en de politieke filosofieën komen ook veel duidelijker ter sprake.

Volgend werk.-- Theo de Boer e.a., Moderne Franse filosofen, Kampen/ Kapellen, 1993.-- Acht medewerkers van de Vrije Universiteit van Amsterdam stellen acht denkers voor.-- Woldring, in zijn inleiding, kenmerkt de acht als hermeneutische denkers. Dit is: zij nemen als gegeven een tekst; zij duiden hem (wat hermeneutiek is). Maar - wat opvalt - zij duiden ontmaskerend, afbouwend, eristisch.

M. Foucault (1926/ 1984) ontmaskert het alomvattende machtsdenken. J. Derrida (1930) ontmaskert ('deconstrueert') de tekst als aanspraak op absolute waarheid, Fr. Lyotard (1929) ontmaskert het alomvattend geschiedenisdenken (de grote verhalen). Julia Kristeva (1941) en L.Irigaray (1939) ontmaskeren de alomvattende 'falocratische' (mannen-) aanspraken. J. Baudrillard (1929) ontmaskert de westerse beschaving als simulatiecultuur. E. Levinas (1905) ontmaskert de alomvattende ik-filosofie (egologie). P. Ricoeur (1913) ontmaskert op voorzichtige wijze de traditie.-- Deze denktrant heeft gaandeweg meer invloed.-- tot in de USA toe (Derridisme).

Thematiek. -- De Franse alternatieve revue *Autrement*, met als titel "A *Quoi pensent les philosophes?*" geeft ons wat volgt.

1.-- *De moderniteit.*

Habermas (tweede generatie Frankfurter Schule) en Derrida (deconstructionisme of afbouwfilosofie) definiëren "het moderne" o.m. als al wat de premoderne tradities (de westerse op de eerste plaats) afbouwt. Waarbij Derrida klaarblijkelijk postmodern is.

2.-- *De wetenschappen.*

De vooropstellingen (grondslagenonderzoek) van logisch-wiskundige, natuur- en scheikundige, biologische en menswetenschappen worden "aan de tand gevoeld" op haar degelijkheid; immers zij vormen de grondslagen of 'fundamenten' waarin de hele wetenschappelijke arbeid steunt.

Nu is het zo dat deze ‘axiomata’ (postulaten) de blik op het stuk werkelijkheid dat een wetenschap bestudeert, beheersen.-- Dat is dan wetenschapsfilosofie.

3.a.-- De moraal (zeden).

Onze samenlevingen worstelen met gewetensvragen: op wat steunt de moraal? (haar vooropstellingen of axioma's); Wat met het manipuleren van genen? Wat met scheikundige wapens? Wat met het permissieve gedrag dat toeneemt? In naam van welke waarden (= vooropgestelde 'goederen') zullen wij ons geweten vormen?

Dat is dan filosofische ethiek of moraalfilosofie.

3.b.-- Het recht.

Het recht is een gedeelte van de moraal: het regelt het samenleven. In onze samenlevingen heerst recht en onrecht. Denken wij aan “de uitgeslotenen” (degenen die geen werk vinden, geen huisvesting, geen vaderland (migranten). Denken wij aan de maffia's die o.g.v. machtsverhoudingen de medemens terroriseren en zo rechteloosheid stichten. In naam van welke waarden die het gemeenschapsleven regelen, zullen wij wetten maken, een rechtspraak invoeren?

Dat is dan rechtsfilosofie.

Tot daar de thematiek en problematiek zoals *Autrement* ze tracht samen te vatten.

De twee 'culturen' (09/11)

Zowat dertig jaar terug heeft de natuurkundige *C.P. Snow* - zowat tegen de literair-intellectuele 'voorhoede' van zijn tijd (inzonderheid de existentialisten) in - een lezing gehouden in Cambridge, in 1959, met als titel “*The Two Cultures and the Scientific Revolution*”. De tekst geraakte in omloop (werd in *Encounter* gepubliceerd). Een lang bijvoegsel werd geschreven in 1963.

Tot dat het beruchte boek verscheen: *C.p. Snow, The Two Cultures and A Second Look*, Cambridge, Cambridge University Press, 1964.-- Het boek is nog steeds actueel, zoals terdege *P. Cortois, Snow en de "twee - culturendiscussie" (dertig jaar later)*, in: *De Uil van Minerva (Tijdschr. v. Geschiedenis en Wijsbegeerte van de Cultuur)* vl.11: 2 (Winter 1994/ 95, 121/132, uiteendoet.

Binnen de westerse wereld - en daarbuiten (voegen wij eraan toe) - zijn twee leefwerelden ontstaan en ... uiteen gegroeid.

Snow ziet de leefwereld van de natuurkundige - nogal met 'vernieuwing' ineenlopend - en die van de letterkundige - nogal met traditie verward. - Hij, als natuurkundige, is 'sciëntist', d.i. overtuigd van het werkelijk wetenschappelijk peil van de (natuur)wetenschappen. Maar hij betreurt dat de leefwereld van de wetenschappers gaandeweg meer verwijderd geraakt van de wereld van "the humanities" (en van de toenmalige menswetenschappen). Zoekt dus naar een nieuwe eenheid van die twee werelden.-- Inderdaad: waar is de tijd dat men van "kunst en cultuur" sprak en van 'wetenschap' (daarbij insinuerend dat wetenschap geen 'cultuur' is)?

Opm.-- V. Dascombes, *Philosophie analytique versus philosophie continentale*, in: *Critique (Revue gén. des publ. Franç. et étrang.)*, 1987: mars, 240/254, raakt onze problematiek der "twee culturen" zijdelings aan. -

"In Frankrijk protesteren de zeldzame 'analytische' wijsgeren tegen de kleine ruimte die hun toegemeten wordt in onderwijs en uitgaven.--

In de VSA zijn het de 'continentale' versta: de Amerikaanse schrijvers die 'continentaal' denken - die er zich over beklagen door het 'analytische' establishment opzij geschoven te worden. (...). Want de want de Angelsaksers onder "continentale filosofie" verstaan, lijkt grondig hierop neer te komen: de hermeneutische denkwijze die vooral Duits is van inspiratie, en het poststructuralisme, een vaag etiket dat men op de recente Franse denkbeelden kleeft".

Steller, a.c., 249.-- "Wanneer wij aan filosofie doen, zijn wij dan eerder 'wetenschappers' of eerder 'essayisten' "? Men zal met mij moeten vaststellen dat de tegenstelling "analytische denkers/ continentale denkers" heden niet meer zo duidelijk is als toen men kon zeggen: Analytische filosofie: dat is "Moore en Russell. "De continentale filosofie: kijk naar Hegel of Dilthey".

Of nog vijftig jaar later: "Analytische filosofie: dat is de analyse van de omgangstaal. De continentale: dat is de fenomenologie. Heden echter is die tegenstelling vervaagd". -- Waaruit blijkt dat de tegenstelling wel degelijk nog bestaat.

Opm. -- J. Nida-Rümelin, Hrsg., *Philosophie der Gegenwart in Einzeldarstellungen van Adorno bis Wright*, Stuttgart, Kröner, 1991, heeft het over meer dan honderd filosofen (levensschets, werken, onthaal).

De inleiding zegt dat Husserl (fenomenologie, “continentale filosofie”) en Frege (analytische methode) de gangmakers zijn van de twee hoofdstromingen in de huidige westerse filosofie, nl. de fenomenologische en de analytische. Wat bewijst dat “de twee culturen” nog bestaan! – Tot daar een woord over de twee grondstromingen.

Het begrip ‘cultuur’ (11/14)

Snow hanteert een basisbegrip. Laat ons even daarbij stil staan.

Bibl. st.: *J. Goudsblon, Nihilisme en Cultuur*, Amsterdam, 1960, 55/103 (Cultuur). Er is al enorm veel over beschaving of cultuur geschreven. Wij beperken ons tot deze steekproef.

Steller gaat uit van de Latijnse termen: ‘colere’ en ‘cultura’ die (iets) ‘uitwerken’ (tot iets beters) betekenen. *Cicero* (-105/-43; redenaar, politicus en schrijver), voorstander van wat hij heette ‘humanitas’ dat vertaald kan worden door ‘cultuur’ (die de ongevormde mens ‘uitwerkt’ tot een gevormd mens), zegt, in zijn *Disputatigones tusculanae* 215: 13: “Zoals de beste akkergrond (model), indien hij onbewerkt blijft, geen oogst zal geven, zo ook zal de geest (origineel) zonder wijsgerige scholing onvruchtbaar blijven:

Terloops: men versta “wijsgerige scholing” in de brede zin van algemene vorming” -- De tweeledige zin van de term ‘cultura’ is in de moderne talen - ‘cultuur’ – gebleven.

A.I.-- Wij staan eerst stil bij de westerse definitie. En wel bij een eerste variante, nl. de ‘humanistische’ definitie (de engere).

Joh. Christ. Adelung, Versuch einer Geschichte der Cultur des menschlichen Geschlechts, Leipzig, 1782.-- “De hele, aan de zintuigen gebonden en meteen dierlijke toestand, d.i. de ware stand van zaken eigen aan de (pure) natuur, is de afwezigheid van alle cultuur”.

Adelung stelt een verschil voorop “natuur/cultuur”. De natuur is het vertrekpunt van de cultuur.

Elite.-- Voor Adelung is ‘cultuur’ weliswaar een kentrum van het gehele volk maar enkel voor zover de bevoorrechte klassen er haar stempel op drukken.

M.a.w.: Adelung stelt een culturele voorhoede voorop zonder “het hele volk” daardoor al uit te sluiten. Integendeel.

A.II.-- Onze westerse definitie kan ook breder. Tot een algemene! E. *Friedrich Kolb, Culturgeschichte der Menschheit*, Pforzheim, 1843.

A. kent als domein aan het begrip ‘cultuur’ toe behalve intellectuele, ethisch - politieke vorming ook de sociale instellingen en de materiële welvaart toe alsook de lichaamsontwikkeling.-- Wat ons een verruimd cultuurbegrip geeft.

Gustav Klemm, Allgemeine Culturwissenschaft, Leipzig. 1855-2; id., Allgemeine Culturgeschichte der Menschheit, Leipzig. 1843-1, 1855-2, kent als domein toe: familielevens, religie, wetenschap, kunst, technieken, ja, krijgskunde. ‘Cultuur’ is het resultaat van de wisselwerking tussen mensen en natuur en meteen van het verkeer tussen mensen onderling.

M.a.w.: alle levensgebieden zijn cultiveerbaar en maken samen cultuur uit.

B.1.-- De planetaire definitie komt bloot bij de typische etnologen (culturele volkenkundigen).

Sir *Edw. B. Tylor* (1832/1917), de bekende etnoloog, in zijn *Primitive Culture* (1871), zegt dat ‘cultuur’ is dat ingewikkelde geheel dat kennis/ kundigheid, geloof, kunst, wetgeving, gewoonte en om het even welke andere vermogens en verworvenheden van de mens als lid van de samenleving behelst.

B.II.-- In eenzelfde richting: *A.L. Kroeber/ Clyde Kluckhohn, Culture (A Critical Review of Concepts and Definitions)*. Cambridge (Mass.),

1952.-- Cultuur bestaat uit toonbeelden, uitgesprokene of onuitgesprokene eigen aan gedrag, die d.m.v. symbolen verworven en overgedragen worden die de kentering van menselijke groepen uitmaken.

De wezenskentering van cultuur komt neer op in een geschiedenis verworven denkbeeld en inzonderheid de waarden eraan verbonden.-

Opm. -- Al deze definities behelzen dat ook wijsbegeerte, als denkbeelden - en waardensystemen, tot cultuur behoort.

C.-- De nadruk wordt, als toegang tot een cultuurfilosofie, gelegd op de actie-theorie van *Ralph Linton*, in diens *The study of Man*, New York. 1936, en ook *The Cultural Background of Personality*, London, 1947.

Voor Linton is cultuur driedig: ‘cultuur’ is de naam voor:

- a. een algemeen menselijk fenomeen
- b. de vormgevingen ervan in groepen,
- c. de individuele verwerking ervan in leden van groepen.

Wat ons een waaier (differentiaal) geeft “algemeen/ particulier/ singulier”.

D.-- Een laatste kentrek die ons bijblijven zal.-- *Talcott Parsons / Ed. A. Shils, eds., Toward a General Theory of Action, Cambridge* “ (Mass.), 1951, ziet ‘action’ als persoonlijkheid/ samenleving/ cultuur. Wat ons een situering geeft van cultuur in het gedrag.

Voordien had reeds *Pit. A. Sorokin, Society, Culture and Personality (Their structure and Dynamics)*, New York, 1947, het over de enkeling, als in samenleving handelend subject, de maatschappij, als de totaliteit van enkelingen - in - interactie, en de cultuur, als systeem van waarden, normen, betekenisgevingen.

“Psychologie behelst sociologie en sociologie behelst psychologie.

Beide behelzen inzicht in en doorlichtende analyse van cultuur” (*T. Parsons / Rob. Bales, Family, Socialization and interaction Process*, Glencoe (111.), 1955.-- Zodat wij een drieledigheid verwerven: psychologie/ sociologie/ culturologie.

Mikhaïl Bakhtine (1895/1975), Russisch denker en literatoloog, stond een zelfde structuur voor: taalgebruik - het grote thema der huidige filosofieën – is de dialoog van de stem die aangesproken wordt. Cfr *T. Todorov, la conquête de l' Amérique (La question de l' autre)*, Paris, Seuil. 1982.

Daarmee hebben wij een cultuurbegrip in notendop. Het zal ons helpen binnen de filosofieën ‘culturen’ te onderscheiden, zoals Snow het indertijd vooropstelde. Culturen die soms diametraal tegenover elkander staan. Culturen ook die binnen één enkel cultuurgebied haar voedingsbodem vinden: de VSA b.v. zijn een bakermat van ‘analytisch’ denken, terwijl “het oude Europa” zoiets als meer-dan-analytisch denken baart.

Opm.-- wie zegt ‘cultuur’ zegt ‘opvoeding’: de opvoed(st)er heeft als gegeven, de cultuur waarbinnen de jongeren dienen gesitueerd te worden. De opgave (het gevraagde) is: die jongeren de cultuur bijbrengen.

Opm.-- Terloops: het begrip ‘paideia’, bij de oude Grieken, vertaald door ‘humanitas’ (Cicero), omvatte in de oudheid, zoals hoger al terloops aangestipt, o.m. filosofische opvoeding. Het weze herhaal dat ‘filosofia’ bij de oude Grieken breed opgevat werd (Herodotos 1: 30) en eng (Platon, die specialisten wou kweken), zoals *C. De Vogel, Greek Philosophy (A Collection of Texte)*, I (*Thales to Plato*), Leiden, Brill, 1950, 2, zegt. Men weet dat Isokrates, in tegenstelling tot Platon, het begrip ‘filosofie’ in de brede zin opvatte,-- als algemene vorming en niet als vakspecialisatie.

Opm.-- “Slechts intellectuelen menen dat intellectuelen de wereld beter begrijpen dan alle anderen”. (Panajotis Kondylis (1943)).

Zoals *M.Terpstre, Panajotis Kondylis*: “Slechts intellectuelen menen dat intellectuelen de wereld beter begrijpen dan anderen” in *De Uil van Minerva (Tijdschr. v.Geschied. en Wijsbeg.v.d. Cultuur)*, v. 11:2 (winter 1994/95, 99/120, uitstekend uiteenzet, is de Grieks-Duitse denker, van marxistischen huize, een historicus der denkbeelden - die hij ‘ideeën’ heet (waarin Platon’ s definitie natuurlijk niet terug te vinden is) - vanaf de Renaissance tot heden.

De ‘ideologieën’ van de moderniteit (die wezenlijk traditie en verlichting is in een maatschappelijke en denkbeeldenstrijd gewikkeld) vat Kondylis samen in drie termen: conservatisme, liberalisme en socialisme. Waarmee wij een stukje politieke filosofie hebben.

Kondylis is de mening toegedaan dat die drie stromingen afgedaan hebben. Dat wij een nieuw tijdperk binnentreden. Vooral de ineensstorting van het communisme heeft “eens te meer” (a.c., 114) duidelijk gemaakt dat de ons vertrouwde politieke begrippen overbodig geworden zijn.

Immers nu pas - na de koude oorlog - komen de diepere drijfveren die de komende planetaire politiek zullen bepalen, naar boven. Deze worden a.h.w. tot een reusachtig explosief opgehoopt in de loop van de stormachtige politieke geschiedenis van de laatste twintig jaar (1975/1995).

Wij behoren ons voor te bereiden op gewelddadige conflicten, waarbij niet eens oorlog maar wel de voortdurende toestand van ongebreidelde wetteloosheid het grootste gevaar zal uitmaken. Vooral het dodelijk gevecht om de rechtvaardige verdeling der levensnoodzakelijke goederen zou wel eens op komst kunnen zijn op wereldschaal.

Denkwerk in zo’n dramatische overlevingssituatie lijkt nutteloos. Wel zullen er altijd ‘intellectuelen’ zijn die “hun ideologische diensten zullen aanbieden voor het goede doel (!)”.

Meer niet dan levensvreemde denkconstructies genereren deden intellectuelen al altijd! In de mening dat zij het beter weten dan alle andere mensen!

Steekproef 1 -- ontologie. (15/20)

Vluchtig hebben wij - aan de hand van enkele schrijvers - getracht een eerste globaal zicht te krijgen op wat men kan heten "de huidige filosofie". Valt op de uiterste verscheidenheid, ja, een hele reeks tegenstellingen,-- neem tussen de nieuwe filosofieën van het zijn en de afbouwende strekkingen! In tegenstelling tot de vakwetenschappen die enigszins zichzelf geworden zijn, is de filosofie weliswaar ergens één maar is zij een polemiserende bezigheid in hoge mate: de ene denker wil het halen op de andere! -- Daarom staan wij stil bij het hartstuk van de grote traditie.

Ontologie.

'On' (genetief 'ontos') betekende in het oude Grieks 'zijnde', d.i. iets dat er is, iets.-- 'Logos' betekende toentertijd "op verantwoorde wijze ter sprake brengen". -- 'Ontologie' is dan ook "het op verantwoorde wijze ter sprake brengen van al wat is". -- Aangezien 'iets' hetzelfde is als 'werkelijkheid' - in die zin dat zodra er 'iets' is, er 'werkelijkheid' is, hoe dan ook - , kan men 'ontologie' in goed Nederlands vertalen door 'werkelijkheidsleer'.

De werkelijkheidsleer, zoals deze in de grote traditie werd beoefend, stelt een verschil voorop "iets / niets". -- Dit waaiert uit tot een waaier of differentiaal "iets / betrekkelijk niets / volstrekt of absoluut niets".

Wanneer in de lucht geen wolken zijn, dan zeggen wij "Er is niets inzake wolken". Dit behelst niet dat er überhaupt niets is: er wordt enkel beweerd dat er niets is inzake wolken. Dat is het relatieve of betrekkelijke niets.

M.a.w.: er is niets in beperkte mate.-- Wat het "absolute niets" zou kunnen zijn, is en blijft ten eeuwigen dage duister. Waardoor? Doordat dit neerkomt op het feit dat er "absoluut niets" is! Nu, zodra er ooit iets was, is, zijn zal, is het absolute niets radicaal en voor eeuwig uitgesloten.

Zodat de differentiaal hierboven wel woordelijk maar niet zakelijk stand houdt : de derde term rechts immers beantwoordt aan volstrekt of absoluut niets in de werkelijkheid! Zodat ontologie altijd pendelt tussen "iets - en relatief-niets". -

Het begrip 'werkelijkheid' (zijn(de) of iets) als transcendenteel.

Transcendenteel' (niet verwarren met het kantiaanse of husserliaanse transcendentiaal' dat op het denkende subject slaat) bevat de Latijnse term 'transcendens' overschrijdend.

‘Transcendenteel’ binnen de traditionele ontologie althans, betekent ‘alomvattend’ want alle mogelijke werkelijkheden die binnen de algehele of totale werkelijkheid aantrefbaar blijken, overschrijdend.

Zodat wij een tweede verschil aantreffen “transcendenteel/ categoriaal”, waarbij ‘categorie’ betekent niet al wat zijn(de) is maar al wat een of andere zijn(de) is binnen het onoverzichtelijk - ingewikkelde zijn - zonder - meer.-- Zo is ‘iets’ alomvattend of transcendenteel maar is “dit iets hier en nu” categoriaal.

Al wat categoriaal is, kan dienen als steekproeven - eindeloos in aantal - genomen binnen het geheel der zijnden of totale werkelijkheid. ‘Zijn(de)’ (begripsinhoud).

Wat wij zo-even uiteenzetten, is de begripsomvang van de term ‘werkelijkheid’ of ‘iets’ (“Al wat ook maar iets, d.i. niet-niets is”).-- Maar welke is dan de ken- en denkinhoud van die zo algemene termen?

a. De vraag “hoe werkelijk is iets?” wordt beantwoord door te zeggen: “Dat iets ligt hier voor ons”. M.a.w.: het is er! Het is aantrefbaar, bevindbaar. Dat heet men, in de lijn van wat reeds Platon inzag, ‘existentie’ of feitelijk gegeven zijn.

b. De vraag “hoe is (dat) iets werkelijk?” wordt beantwoord door te zeggen: “Dat iets hier voor ons is een boek! Wat iets is, heet men, weedom sedert de middeleeuwse denkers, ‘essentie’ of wezen(heid) van iets.

Samengevat: Dat er iets is en wat het is, is de ken- en denkinhoud van de term ‘iets’ (werkelijkheid) of ‘zijn’ (zijnde).

Men ziet dat, in ons taalgebruik althans, de term ‘zijn’ als werkwoord tweeledig is: hij bedoelt of er iets is en, indien ja, wat het is.-- Nu, dat kan men vragen n.a.v. alles!

Opgelet: ‘werkelijkheid’ staat tegenover niets.-- Wij staan nu al voor meer dan één ‘verschil’ (iets/ niets; -- transcendenteel/ categoriaal; -- existentie/ essentie).-- Keren wij terug naar “iets/ niets” -- Een literaire fictie - een sciencefictionroman b.v. - , een droom - een nachtmerrie b.v. - , iets dat wordt (“maar - zo zegt de gewone man - er nog niet is”) - b.v. een beroep dat groeit - : al deze ‘dingen’ (ander woord voor ‘ietsen’) zijn werkelijkheden! Wellicht niet in een zeker dagdagelijks gebruik maar alleszins in ontologisch taalgebruik: ‘zijn(de) staat niet tegenover ‘fictie’ of ‘droom’ of ‘worden’, die zijnssoorten of ‘categorieën zijn. Een fictie, een droom, een wording is iets, is niet-niets.

M.a.w.: zij zijn ‘werkelijkheden! De existentie ervan situeert zich weliswaar niet buiten ons (fictie, droom) of in de reeds actuele of volle werkelijkheid (in of rondom ons) maar die existentie is er. Als gegeven. Als “onmiskenbaar dààr”. Als weerstandig wanneer wij, eigenzinnig, willen doen alsof zij er niet zijn. Althans in de mate dat wij eerlijk zijn, d.i. willen erkennen dat als iets er is, dat het er is.

De zijns wetten.

Die eerlijkheid noopt ons tot de enige maar alomvattende uitspraken - wetten (d.i. oordelen die altijd en overal gelden) - die alle werkelijkheid als werkelijkheid betreffen. Het basisverschil “iets/ niets” toont er zich in, in de vorm van oordelen.

1.-- “Al wat (zo) is, is (zo)”. -- Geconfronteerd met ons eerlijk bewustzijn met iets dat tot ons zelfbesef is doorgedrongen - b.v. het feit dat iemand mij een teken geeft - , kan ik niet anders dan zeggen: “Het is er” (als steekproef of applicatief model van al wat is als gegeven),

2.-- “Al wat niet (zo) is, is niet (zo)”. -- Geconfronteerd met afwezigheid kan ik eerlijkheidshalve (de moraal is er klaarblijkelijk altijd mee gemoeid) niets anders dan zeggen: “Het is er niet” of “Het is niet zo”.

Opm.-- Om nu het radicale verschil tussen iets en absoluut niets uit te drukken op duidelijke wijze zegt de traditionele ontologie dat er een ‘derde’ wet is: “Tussen zijn of zo zijn en niet zijn of niet zo zijn is er geen tussenterm”.

M a.w.: ofwel is iets (zo) ofwel is het niet (zo)! Men kan dit het oerdilemma “ofwel/ ofwel” (Latijn: ‘aut’) heten. Maar deze ‘derde’ wet voegt niets toe aan de twee vorige!

Dit alles behelst dat het verschil “iets/ niets” ons aanspreekt in ons ‘geweten’ : indien wij eerlijk zijn en in de mate dat wij het zijn spreekt al wat enigszins werkelijk is, ons ergens in de diepte van onze persoonlijkheid aan. Die aanspraak op ons (geweten) is de grondslag -- in de grond de enige - van al wat ‘moraal’ (gedrag dat verantwoordelijk te werk gaat, d.i. met gegeven werkelijkheid rekening houdt) is.

Men zegt: ontologie ‘fundeert’ moraal.

De andere transcendentaliën.

O. Willmann, *Abriss der Philosophie (Philosophische Propädeutik)*, Wien, Herder, 1959-5, 382/388 (*Die Transzendentalien*), geeft ons een toelichting terzake.

Mèt het begrip ‘zijn(de)’ - zo zagen wij juist hiervoor - is een aanspraak op onze gewetensvolle eerlijkheid, grondslag van de moraal, onvermijdelijker verbonden.

M.a.w.: ontologie en ontologisch gefundeerde of verantwoorde moraalfilosofie (ethiek) zijn wel onderscheidbaar maar niet gescheiden.-- Dit betekent dat ‘zijn(de)’ meer behelst dan existentie; essentie in die zin dat ‘zijn(de)’ ons ergens aanspreekt. Dat aanspreken en, wat meer is, aanspraak maken op ons vertoont de volgende kentrekken.

1.-- De basis is en blijft - aldus b.v. Thomas van Aquino, de grote scholastisch-middeleeuwse denker - het koppel “ens/ aliquid”: ‘ens’ is ‘iets’ op zich genomen, terwijl ‘aliquid’ ‘iets’ is voor zover het onderscheidbaar is van de rest van al wat is.

Het ene (ens’) is ‘substantie’ (wat op zich bestaat); het andere is diezelfde substantie of zelfstandigheid voor zover zij betrokken is op iets anders (‘aliquid’).

Terloops: het verschil “substantie/ betrekking” is al van voor Aristoteles ter sprake gekomen o.m. bij de paleopythagoreeërs (met hun ‘systechieën’ of ‘tegenstellingsparen’) en is, bij Aristoteles, de slagader van zijn categorieënlijst.

M.a.w.: iets en iets dat anders is dan de rest zijn alomvattende begrippen,-- gezamenlijk.

2.-- De voorplatonische - pythagoreïsche en eleatische - denkers brachten twee transcendentaliën ter sprake, nl. “to hen” (lat.: unum), het ene (enige) of samenhangende, en “to alèthes” (lat.: verum), het klaarblijkelijke (men vertaalt gewoonlijk door “het ware” maar dat is bedrieglijk), d.i. al wat zich toont (“wat uit zijn verborgenheid treed”).

Inderdaad: wij hadden het telkens weer over ‘verschillen’, d.i. koppels die hoe verschillend of gescheiden ook, toch één zijn; wij hadden het over wat aantrefbaar, bevindbaar, onmiskkenbaar daar, tegenover onze oneerlijkheden weerstandig is: dat is het klaarblijkelijke. Of wat zich toont. Wat ‘fenomeen’ is (‘verschijnsel’ omdat het verschijnt).

Men kan niet over ‘iets’ of “iets voor zover verschillend/ gescheiden van iets anders (de rest)” spreken, zonder dat dat iets zich klaarblijkelijk toont, getoond heeft of zich tonen zal!

En eigenaardig: zodra wij zo met het klaarblijkelijke geconfronteerd worden, daagt de tweeledigheid ('verschil') "iets/ niets" of ook "iets/ iets dat van de rest onderscheidbaar/ scheidbaar is" op: m.a.w.: wij zien het klaarblijkelijke in een of ander verband. In zijn eenheid met de rest.

Terloops: zoals wij zullen zien, komt die 'eenheid' altijd neer op ofwel gelijkenis (verschil) ofwel samenhang (kloof).

Met iets is eenheid in of van dat iets (met iets anders) en klaarblijkelijkheid altijd mee gegeven. - Eenheid en klaarblijkelijkheid ('waarheid' zegt men meestal) zijn evengoed transcendentaliën.

3.-- Platon gaat door als degene die - bij de vorige transcendentaliën - het goede (versta: al wat ergens waarde betekent) heeft toegevoegd. Mèt een voor hem karakteristieke nadruk op 'zijn(de)' als niet in schijn werkelijk maar werkelijk werkelijk: "ontos on", op zijnde wijze zijnde!

Zodat men kan zeggen dat Platon én het werkelijk werkelijke én het waardevolle (versta in zijn taalgebruik 'werkelijk' waardevolle of goede) heeft toegevoegd aan de reeds ter sprake gebrachte alomvattende begrippen.

Inderdaad: onze reactie van eerlijkheid behelst, als vooropstelling, eerbied.

Het tegenmodel 'oneerlijkheid' is duidelijk: wie het klaarblijkelijke in zijn klaarblijkelijkheid niet 'eerbiedigt', kan zich de weelde veroorloven oneerlijk te zijn. Maar dat is dan, ontologisch - moreel gezien, iemand die zijn 'eer' - iets dat in eerbied en eerlijkheid blootkomt - verliest. 'Eer' betekent hier "het recht op waardering als gewetensvol, in de werkelijke werkelijkheid en in de werkelijke waarden en goederen verankerde mens".

Tot daar de transcendentaliën. Zij zijn - in een lichtontologie gezien - als een gezamenlijk licht dat (ons gedrag) voorlicht.

Definiëren.

'Definiëren' (een begrip bepalen) is zeggen wat iets is en of het er is. Definiëren is een bij uitstek ontologische activiteit.

Nu zijn er twee fundamenteel verschillende definities. -- *Ch. Lahr, S.J., Cours de philosophie (Psychologie, Logique), Paris, 1933/27, 498/499 (Définition de mots et définition de choses)*, zegt daaromtrent wat volgt.

Terloops: het onderwerp is het onbekende (origineel); het gezegde is het bekende (model).

Wanneer wij zeggen “Het absolute niets is ‘iets’ dat niet bestaat”, dan is “het absolute niets” het origineel of onbekende (in de zin van ongedefinieerde b.v.) waarbij slechts één model past, nl. “dat niets is en wel volstrekt niets”. Waarbij verondersteld wordt dat het gezegde al minstens vaag gekend (model) is.

Wanneer wij zeggen “Wat (zo) is, is zo”, dan is dit geen zinloze tautologie, zoals sommige oppervlakkig met ontologie bekende denkers ooit durfden beweren (wij zeggen ‘durfden, want, indien gij ze tegenspreekt, dan zeggen zij ook “Wat (zo) is, is (zo)!”), maar het enig passende model toevoegen aan het onderwerp of origineel. Wanneer men het over het (klaarblijkelijke) zijn(de) heeft, dan kan men, eerlijkheidshalve, slechts één model gebruiken om het juist te definiëren: ‘zijn(de)! Zoniet eerbiedigt men er niet echte identiteit van (daarvandaan de naam “identiteitsprincipe of –axioma”.

1.-- *Woordelijke of nominale definitie.*

Wanneer men - om iets te definiëren - slechts beroep doet op het bestaande taalsysteem (dat in zijn lexicografische vorm in woordenboeken, gedeeltelijk, aantrefbaar is) en dus, uit dat taalsysteem, termen haalt die passen bij (die modeltermen kunnen zijn van) het onderwerp, dan definieert men nominaal of woordelijk.

2.-- *Zakelijke of reële definitie.*

Met de ‘woorden’ heeft men zeker een begin (voor wie al de termen van de definitie kent). Maar er is een ander type van definiëren of wezen en feitelijkheid weergeven.

Zo b.v. papier.-- Om dat te definiëren kan men een eindig aantal termen uit het taalstelsel halen: “iets dat gewoonlijk wit is, dun, licht en dergelijke meer”. Maar men kan het ook anders doen.

‘Papier’ - althans enkele jaren geleden - was een soort linnen dat verpulverd werd, tot een pasta herleid, wit gemaakt dankzij een chloorbad en dergelijke meer.

Ook dat is definiëren, d.i. met een eindig aantal termen weergeven wat ‘papier’ (was) is.

Maar hier haalt men de industriële aanmaakwijze aan die in termen, weedom uit het taalsysteem gehaald, weergegeven wordt. Het eerste model is de industriële aanmaak. Het erbij aansluitende, talige model is het geheel der termen die het nijverheidsproces weergeven dat papier “doet bestaan” (existentie).

Steekproef 2.-- ontologie als metafysiek. (21/26).

‘Metafysica’ is veelal een andere naam voor ontologie. -- Toch is er een ander taalgebruik.-- *I.M. Bochenski, D.P., Geschiedenis der hedendaagse Europese wijsbegeerte*, DDB, 1952-2, 218, zegt terzake wat volgt.

“Volgens de thans heersende opvattingen bestaat het onderscheid tussen metafysiek en ontologie hierin dat de ontologie het wezen en het bestaan - denk aan essentie en existentie - bestudeert in het algemeen (d.i. transcendenteel) terwijl de metafysica een verklaring van de hele werkelijkheid wil geven in niet-transcendentele zin.

Bochenski drukt dit op niet-gelukte wijze uit door te zeggen dat metafysiek bestaansoordelen velt (wat de ontologie dan niet zou doen) en dus een kennistheorie behelst (gnoseologie, tot epistemologie uitgewerkt) en dat metafysiek zich niet enkel met afzonderlijke problemen bezighoudt maar - tenminste in beginsel - een verklaring van de totaliteit van al wat is, wil bereiken.-- Wij gaan dit nu zeer duidelijk duiden.

1.-- De categoriale leegheid van het begrip ‘zijn(de)’.

Door te beweren dat iets ‘werkelijk’ (zijn, zijnde, iets) is, beweert men natuurlijk “niet niets” maar het is zo vaag dat men er zo goed als niets kan mee aanvangen: het is een louter vertrekpunt. Meer niet.

O. Willmann, Abriss der Philosophie, Wien, 1959-2,453, haalt terzake Aristoteles zelf aan (*Peri, hermeneias* 3, in fine).

“Men bereikt geen enkele definitie - *sèmeion* - die van iets de wezenskentrek zou weergeven door het een zijnde te heten. Ook: als men ‘zijnde’ ‘on’, zegt (van iets), dan is dit een lege term (‘pilon’), want deze zegt niets uit. ‘On’, ‘zijnde’, krijgt pas in verbinding met iets anders betekenis. Zonder dat andere is er geen gedachte”. –

Opm.-- In termen van ‘transcendenteel’ en ‘categoriaal’ uitgedrukt: zijn(de) is model voor alle onderwerpen zonder onderscheid. Dat het ene onderwerp van het andere (= categoriale dingen) onderscheidbaar wordt, ligt aan de toevoeging van iets anders dan een alomvattend begrip

Zo b.v.: “Een meisje is iets”. Natuurlijk! Al wat niet-meisje is, is ook iets! De onderscheidbaarheid van de term ‘meisje’ komt van iets anders dan de lage term ‘iets’! Zo b.v. “Een meisje is iets dat mens is en van het vrouwelijk geslacht en nog jong genoeg is om niet een volwassen vrouw te heten. Dankzij die kentrekken kan men ‘meisje’ onderscheidbaar maken van de rest van al wat is!

Wat betekent dat? Dat menen dat ontologie een ‘wondermiddel’ is om “alles te kennen” zonder eerst steekproeven terzake genomen te hebben, een vergissing is en nog geen kleine! Ontologie is geen panacee! Wat heel wat metafysiekers vergeten zijn in de loop van de systematische uiteenzettingen die de naam “metafysiek” dragen. Iets ‘iets’ noemen is een lemma, een voorafname. Men stelt voorop dat wat ter sprake komen zal, ergens ‘iets’ (‘werkelijkheid’) zal bloottrekken (klaarblijkelijk maken).

“Al wat goud is.”

O. Willmann, o.c., 366, zegt wat volgt.

(1) J. Locke (1632/1704), de stichter van het Engelse Enlightenment (Verlichting), zei - als nominalist - dat een goudsmid veel beter weet wat goud is, dan de metafysieker. M.a.w.: dat de ‘speculaties’ (gissende kennis) inzake het wezen (essentie) van al wat goud is, ‘leeg’ zijn.

De reden is duidelijk: een goudsmid gaat met werkelijk goud om! Hij smeedt het b.v. tot juwelen. Hij kan nagaan hoe zuiver het is (= karaatgetal). Zo komt hij tot een zakelijke definitie die op steekproeven gesteund is.

(2) O. Willmann, een platoniserend ontoloog en metafysieker, antwoordt daarop als volgt.-- Willmann - als realist (begripsrealist) - zegt: beweren dat goud b.v. én essentie én existentie vertoont, betekent dat een aantal kentrekken die b.v. een goudsmid aan het metaal in kwestie kan toekennen o.g.v. ervaringen, niet toevallig samen geraakt zijn maar een “totum physicum” zoals de middeleeuwse metafysiekers zegden, uitmaakt. In actuele termen: het wezen van het element ‘goud’ bestaat uit een aantal eigenschappen die samen een systeem (samenhangend geheel) uitmaken. Die ‘eenheid’ (één der ontologisch-transcendentele begrippen) vertonen.

Maar Willmann, als zakelijk ontoloog, voegt daar onmiddellijk aan toe: voor op steekproeven (inductie) gesteund aftasten van goud is het wezen” (plus het bestaan) van goud “ein X, eine qualitas occultat” (een x (onbekende), een duistere eigenschap).

M.a.w.: een ontoloog zwijgt over goud tot wanneer de goudkenner bij het begrip ‘wezen’ dat iets leegs - psilon (zei Aristoteles) - is, de dankzij positief onderzoek (stellig = op waarnemingen gesteund) vastgestelde kentrekken, met de juiste termen uit het taalsysteem weergegeven, voegt.

2.-- Dezelfde categoriale leegheid in andere termen.

Staan wij nu stil bij “rare dingen”: vele wetenschappers die geen echte ontologische kennis hebben, steken de draak met “het wezen” (der metafysiek). Maar luister niet naar hun woorden maar zie naar hun daden. W. Fuchs, *Denken met computers, Den Haag, s.d. (Knauers Buch der Denkmachines)*, vrl. o.c., 237/238.

Fuchs, o.c., 234v., zegt: de technicus en vooral ook de natuurkundige worden vaak gesteld voor het probleem van een ‘box’ (schakelkast) - hetzij van natuurlijke hetzij van kunstmatige aard - die niet zomaar uit elkander kan gehaald worden, om te kijken wat erin zit. Dat is het gegeven. Nu het gevraagde.

Uit ‘doelmatigheidsoverwegingen’ duidt men het gegeven ding als “een black box” (een zwarte doos), omdat zij voorlopig haar ‘structuur’ (een ander woord voor ‘wezen’ - even leeg!) verborgen houdt.

De term ‘structuur’ - een woord dat heden ten dage voortdurend als stopwoord gebruikt wordt voor onbekenden - is niets anders dan het feit dat de kentrekken die binnen de doos zitten, niet toevallig samen geraak zijn maar een ‘eenheid’ (samenhang, systeem) uitmaken, erbij de term ‘structuur’ de term ‘eenheid’ vervangt. Meer niet.

De gedrags-beschrijvende of ‘behaviorele’ methode dient ertoe om de Zwarte doos bloot te trekken. Men dient een (elektrische) prikkel toe - input - om te zien hoe de gesloten doos daarop reageert (output).

Zo leert men, zonder het binnenste te kennen, rechtstreeks, of er orde in steekt en hoe die orde ineenzit (existentie / essentie).

Fuchs gaat door.-- De “zwarte-doosmethode” ontstond in de elektrotechniek. Maar exacte natuurwetenschappen hebben deze methode altijd al toegepast. Hij verwijst naar zijn werk “Moderne natuurkunde” waar hij het heeft over het experimenteel onderzoek inzake atomen en atoomkernen.

Fuchs benadrukt het wiskundig moment in de zwarte-doosmethode.-- De huidige wiskunde immers ontwerpt ‘schemata’ - schematische bewerkingen o.m. - en ‘regels’ die structuren - weerom het panaceewoord - weer geven.

Semiotisch (tekenleerstellig) gezien maakt de wiskundige werkelijkheid - want wiskundige entiteiten zijn ook niet-niets - een systeem van betrekkingen uit die tekens onderling combineren. Dat is dan de wiskundige syntaxis.

Semantisch.

‘Semantiek’ is dat onderdeel van de peirciaanse semiotiek dat zich met de betrekkingen tussen de syntactische tekens en een of andere niet-wiskundige werkelijkheid bezighoudt. Dan krijgen de abstracte tekens en bewerkingen een (semantische) betekenis. Voordien zijn zij een soort lemma of mogelijke werkelijkheid buiten zich. Denk aan Einsteins’ formule “ $E = mc^2$ ” Op zich is die formule een ‘vergelijking’ (zie het ‘=’ teken). De juiste betrekkingen tussen E en mc^2 worden erin door het ‘=’ teken weergegeven. Meer niet. Wat E, m, C en C^2 zouden kunnen zijn, lijkt uit de pure formule niet. Zij is een lemma.

Fuchs.-- De wiskundige entiteiten zijn modellen die gebeurlijk op het terrein van andere vakwetenschappen dan dat der wiskunde overgedragen kunnen worden. Zij krijgen dan b.v. een natuurkundige inhoud of betekenis. In dit geval: E = energie; m = massa; c = lichtsnelheid.

Zo ‘n toepassingen van abstracte, lege formules, geeft dan ‘structuur’, in ontologische taal “het wezen (en het bestaan)” - weer van dingen die op het eerste gezicht niets met wiskunde te zien hebben. Die lege formules zijn dan ‘modellen’ (abstracte modellen, die in het gezegde informatie verschaffen b.v. omtrent fysicale gegevens).

Opm.-- Fuchs verwijst terecht naar “fysicale modellen”-- Wanneer een bouwkundige een huis moet ontwerpen, verkrijgt hij meermaals goede informatie (die dan als model kan dienen) omtrent zijn ontwerp wanneer hij een huisje bouwt in het klein, met stukjes plank en zo. Dat is dan een vooraf bestaande ‘realisatie (model) die, in de mate dat zij tot in de details vormgelijk is, des te meer informatie verschaft. Dat heet ‘isomorfie’. Ook dat dient om de structuur” (de eenheid der onderdelen) bloot te trekken.

De zwarte doos die in de geest van de ontwerpende bouwkundige reeds aanwezig is, wordt klaarder, werkelijkheidsnabijer (waarbij ‘werkelijkheid’ hier betekent “dat wat hij wil verwezenlijken, d.i. het te bouwen huis). Met zo’ n ‘x’ in het hoofd zet hij zich aan zijn werktafel en construeert wat zijn vaag model (in zijn hoofd) concreter maakt. Dat kan hij tonen aan de bouwheer (die met het ontwerp in de kop van de bouwkundige niet veel gediend is!). Het huisje-in-het-klein verschaft informatie aan de bouwheer.

Heidegger's model.

M. Heidegger, *Sein und Zeit*, I, Tübingen, 1927, 1, 17, zegt: “Mens zijn - in Heideggers Duits ‘Dasein’ - is zijn op een welomschreven wijze, nl. doordat hij zelf ‘is’, verstaat hij meteen zoiets als ‘zijn’“. – Voor Heidegger is mens zijn een bevoorrechte toegang tot het transcendentele zijn.

Zoiets komt erop-neer dat men van een steekproef (wat echte en pure inductie is en blijft), nl. wat ik, als mens en voor zover mens, weet van wat zijn, mijn zijn op de eerste plaats, is, uitgaat om dit weten, die informatie, uit te breiden tot de totaliteit van “das Sein”. Dat is vanuit mens zijn extrapoleren.

Hoe zoiets beoordelen?

1. Voor zover wij bestaan, is dit inderdaad een begin. Wij weten wat “er zijn” is, aangezien wij “er zijn”!

2. Maar is het “er zijn” van al wat niet - ons is, hetzelfde als mijn “er zijn”? Dat kan maar uitgemaakt worden door een eindeloze reeks andere steekproeven! Voorlopig is het “er zijn” dat de mens definieert, slechts een lemma, een vaag iets dat op weg zet. Meer niet. De rest van het heelal (het zijn) blijft een ‘x’.

Wat wel enigszins Heideggers bevoorrechting van mens zijn verrechtvaardigt, is het feit dat wij, als met geest begaafd, een transcendentel zijnsbegrip hebben.

Maar ... daar verschijnt al Aristoteles die ons verwittigt: zonder iets anders dan dat alomvattende zijnsbegrip blijft dat zijnsbegrip ‘vaag’ - psilon, iets leegs -.! Dat vage begrip zet wel op weg maar geeft maar informatie in eenheid met iets anders, nl. iets categoriaals.

Wat erop neerkomt dat Heidegger een soort ‘metafysiek’ wilde construeren - “metafysiek construeren” wil zeggen: het lege begrip ‘zijn’ opvullen met iets anders dan dat lege begrip - die ‘existentieel’ was, d.i. het mens zijn centraal stelde.

Men kan dat doen, natuurlijk, maar of Heidegger, zonder een hele reeks steekproeven inzake wat mens zijn is in feite (“positief materiaal”), zoveel verder zal komen dan de door hem zo ‘afgebouwde’ vorige metafysieken, is zeer de vraag.

De kritiek van een wiskundige.

Bibl. st.: P. Cortois, *Een herdenkingscolloquium voor Jean Cavailles*, in: *Tijdschr. v. filos.* 47 (1985):1 maart, 161/164.

Jean Cavailles (1904/1944) was een veelzijdig denker die in 1944 te Amiens als weerstander werd terechtgesteld.

De wiskunde kent zowat drie 'funderingen'.

Logicisme, formalisme en 'intuitionisme'-- Waarbij wij nu niet stilstaan. Enkel dit. Die grondslagen der wiskunde zijn ergens 'wijsgerige' grondslagen. En hier rijpt het schoentje.

Cortois verwoordt Cavailles' gedachten.

"Kan - meer in het algemeen (d.i. buiten die drie scholen) - de filosoof nog langer de wetgever zijn die de grenzen vastlegt binnen dewelke het wiskundig denken zich mag ontplooiën? De ambitie om vanuit een extra-mathematisch standpunt "de wiskunde" te definiëren, te funderen of tot iets anders te herleiden is niet gewettigd.

Precies de vermenging van wiskundige redenering en wijsgerige speculatie is verantwoordelijk voor een gedeelte van de verwarring in de grondslagenproblematiek".

Opm.-- Aristoteles zou zeggen: het ontologische begrippensysteem is enkel 'psilon', leeg materiaal! Zonder de toevoer van buiten de ontologie kan men aan metafysiek der wiskunde en haar entiteiten niet doen! Doet men dat toch, dan verwacht men domeinen die uiteenliggen.

Cortois: "Voor wiskundige problemen moeten technisch-wiskundige oplossingen bedacht worden,-- ook wanneer deze zich op een ander niveau van abstractie en begrippelijke diepgang begeven dan dat waarop het oorspronkelijke probleem zich aandient".

Opm.-- M.a.w.: wiskundige vragen eisen allereerst wiskundige oplossingen.

Cortois: "Wel moet de filosoof een intern commentaar ontwikkelen. Dit is: een nadenken ontwikkelen dat de aard van de wiskundige praxis van binnenuit ontvouwt (...)"

Opm.-- M.a.w.: indien men de filosofie van de wiskunde wil ontwikkelen - wat één vorm van metafysiek is, nl. de metafysiek der wiskunde en haar activiteiten - , dan kan men met de lege begrippen van de ontologie niets aanvangen zolang zij niet aangevuld, ja opgevuld worden met wat echt wiskundigen reeds kennen inzake hun vak.

Uit vooropgestelde metafysische begrippen b.v. wiskunde willen 'deduceren', is uit iets leegs (inzake wiskunde) iets te voorschijn willen toveren!

Steekproef 3.-- Ontologie als ordeleer (harmologie). (27/35).

Tot nog toe zagen wij dat filosoferen is: transcendentale begrippen kennen en hanteren. Dat hetzelfde filosoferen is: de basisrol van diezelfde transcendentale begrippen - iets (voor zover het van de rest verschilt)/ klaarlijklijk/ één/ goed (waarde) - inzien mèt de leegheid inzake categoriale dingen.

Nu staan wij stil bij het ontologisch ordenen. Hoe ordenen wij alle mogelijke gegevens (gegevens = zijnden, ietsen)?

1. Wij doen dit door ze te vergelijken.

De comparatieve methode is dan ook een typisch ontologische methode. Zij wordt telkens weer toegepast, ook al denkt men er nooit aan.

Ch.S. Peirce zag dit helder in. Als basiscategorieën waarmee alles kan verhelderd worden, zag hij ‘first’, een of ander gegeven. Onmiddellijk mèt dat ‘first’ zag hij een ‘second’ een tweede gegeven.-- Let wel: ‘vergelijken’ niet verwarren met ‘gelijkstellen’! ‘Vergelijken’ hier betekent – “betrekkingen zien”, “meer dan één gegevens onderling confronteren”. -- Zodat ordeleer ‘harmologie’ is, d.i. ineenvoegen. Wat dan telkens weer het zien van totaliteiten omvat, waarbinnen men meer dan één gegevens situeert.

2. Gelijkenissen/ verschillen en samenhangen/ kloven zien.

Wij ordenen tevens door gelijkenissen/ verschillen en samenhangen/ kloven te zien.-- Platon zag dit, in het spoor van de paleopythagoreërs vooral, duidelijk in.

Gevolg: twee basisbegrippen keren in zijn ordenend denken telkens weer terug: “alle” (gelijkenis) en ‘geheel’ (samenhang). Het zien en ineenvoegen van gegevens heette men in het oude Griekenland ‘stoicheiosis’ (lat.: elementatio). De voornaamste vereiste daartoe was ‘anamnesis’ (lat.: reminiscentia), dat van ‘mnèmè’ (lat.: memoria), het vage geheugen of bewustzijn, danig verschilde. Inderdaad: ‘anamnèsis’ betekent ordenend bewustzijn, ordentelijk te werk gaan wanneer men aan een groep gegevens denkt.

Opm.-- Men ziet wellicht in dat wat wij hier ‘ordeleer’ heten, in de recente logistiek (wiskundig-rekenende logica) “logica der betrekkingen” heet.

1. De identitieve waaier.

Het is een klassieke gemeenplaats te zeggen dat de analogie (d.i. deelidentiteit) de hoofdrol speelt in het ordenen in de traditionele ontologie en logica (die de “indien-dan” betrekkingen in al wat is, nagaat). Toch blijkt dit onjuist.

De analogie is immers de middenterm binnen een differentiaal.-- Het ordenen of ineenvoegen dat de traditionele harmologie (betrekkingskunde) beoefent, steunt op één schema: twee of meer ‘dingen’ (zijnden, gegevens) zijn ofwel totaalidentisch (zij vallen samen) ofwel deelidentisch (analoog) ofwel totaal niet-identisch (totaal verschillend).

De totale of algehele identiteit komt enkel voor, in de acute zin althans, met iets dat met zichzelf identisch is. In dat geval is er maar één gegeven.-- De deelidentiteit en de totale niet-identiteit veronderstellen altijd minstens twee gegevens.

Het logisch vierkant.

Ook het zgn. logisch vierkant is een waaier.

alle	sommige wel
sommige niet	geen (alle niet)

kunnen in vierkantsvorm geplaatst worden (wat een configuratie is): vandaar de oude naam.

Men herkent in die vier elementen de universele, de particuliere en de nulverzamelingen.

Het logisch vierkant systeemleerstellig.

Een ‘systeem’ of ‘stelsel’ is een geheel van delen, onderdelen, gedeelten, die ofschoon verschillend, toch samenhangen.

Het logisch vierkant terzake luidt: geheel (alle delen) – gedeelte (niet alle delen) - geen enkel deel.

Deze twee varianten van het logisch vierkant zijn ontologische varianten. Want met iedere geestesactiviteit gaan zij gepaard als een licht dat voorlicht.

In de traditionele logica komen zij voor onder de naam “onmiddellijke of immediate deducties”. Zo b.v. “Alle meisjes zijn van het vrouwelijk geslacht. Dus dit meisje hier en nu is van het vrouwelijk geslacht’ Men moet geen logica gestudeerd hebben om dat vlot in te zien.

Of nog: “Alle meisjes zijn van het vrouwelijk geslacht. Geen enkel meisje is van het vrouwelijk geslacht. Iedereen ziet onmiddellijk in dat hier contradictorische oordelen uitgesproken worden ... zonder ooit één les logica gevolgd te hebben.

Dat heet men traditioneel “onmiddellijke deducties”. Zij zijn onmiddellijk doordat men geen traditioneel syllogisme moet maken om ze logisch streng af te leiden (hoewel er zo’n syllogisme achter schuilgaat).

Daarom gelden zij als “met iedere geestesactiviteit meegegeven”. De termen ‘alle’, “geen enkel”, “dit... hier en nu” zijn termen die regelrecht uit de hierboven vermelde differentiaal komen. Hetzelfde geldt voor de systeemdeducties: “Indien het geheel, dan alle delen of zo”.

Opm.-- ‘Fuzzy Logic’ is tegenwoordig, in technologische middelen, in. *D. McNeill / P.Freiberger, Fuzzy Logic* (Bodoni) zet een soort toegepaste logica uiteen die met differentiaal werkt i.p.v. met keiharde tegenstellingen. Zo brengt de Japanse industrie sedert enkele jaren producten - stofzuigers b.v. - op de markt die zo’n “vlottende logica” ingebouwd kregen. Termen als “ijskoud/ koud/ lauw/ warm” worden gekwantificeerd (in wiskundige termen omgezet) zo dat b.v. “20% warm” of “70% lauw” kunnen machinaal verwerkt worden.-- Men ziet dat de regel van drie (100% - X% - 0%) ineenloopt met het logisch vierkant.

2.-- Eenheidsleer (henologie).

Een antieke manier om de differentiaal uit te drukken luidt: één – gedeeltelijk één – niet één.

Inderdaad: in dat taalgebruik gaat men van een veelheid uit die tot eenheid gebracht kan worden. Dit o.g.v. gelijkenis/ verschil en/ of samenhang/ kloof.

Totaliteiten.

Wat Platon met ‘alle’ en ‘geheel’ aanduidde, duiden de middeleeuwse scholastici aan met “totum logicum” (klasse/ verzameling) en “totum physicum” (systeem).

O.g.v. één identische gemeenschappelijke eigenschap vormen alle elementen van een klasse één klasse (verzameling).

O.g.v. één identische samenhang maken alle delen (onderdelen, gedeelten) van een stelsel (systeem) één stelsel uit.

Men ziet het transcendentale begrip ‘eenheid’ – HF 18, hier zijn volle maat geven.

Opm.-- Weerom: dit inzicht, een zijnsinzicht, is met alle geestesactiviteit meegegeven: men moet geen klassenlogistiek of systeemtheorie geleerd hebben om onmiddellijk in te zien dat een stel rode voorwerpen - om Husserl’s voorbeeldje te volgen - éénzelfde begrip uitmaken dat op alle (mogelijke) rode dingen slaat als eigen domein (omvang) van het begrip ‘rood’.

Evenzo: men moet geen systeemleer gestudeerd hebben tot op de bodem om onmiddellijk in te zien dat een lichaam samenhangt en een “samenhangend geheel” (stelsel) uitmaakt.

Een kind dat een voorwerp vastneemt, leert vlug dat het samenhangt. Langer lijkt het te duren vooraleer een kind leert ‘verzamelen’

M.a.w.: de traditionele eenheidsleer vertolkt een licht dat voorlicht.

Terloops: vergelijk de differentiaal op HF 15 (iets/ betrekkelijk = in zekere mate niets/ absoluut niets) met wat wij zo-even zagen: ‘differentiaal’ beheersen de traditionele ontologie!

Taalkundig.

In het geval van de klasse (verzameling) is de gemeenschappelijke eigenschap identisch in alle elementen of leden. In het geval van het systeem (stelsel) is het geheel identisch, want de delen (onderdelen, gedeelten) van een geheel - hoe verscheiden ook: denk aan al wat een vogellichaam uitmaakt (anatomie, fysiologie) - hebben éénzelfde gemeenschappelijke eigenschap, nl. te behoren tot éénzelfde geheel.

Zodat het begrip 'klasse' (verzameling) in het begrip systeem zelf op een eigen wijze opgenomen is.

Taalkundig heeft dit als uitwerksel dat wij, bij het zien van één of meer exemplaren van een klasse, wij ze zien met inbegrip van de rest der klasse en zeggen: "Dat hier en nu is één exemplaar" (onderverstaan: van éénzelfde klasse). De termen die wij uit het taalsysteem halen, drukken perfect de identiteit uit.

Taalkundig heeft dit ook als gevolg dat, bij het zien van één of meer gedeelten van een stelsel, wij deze associëren, zoals de Saussure zeer juist zegt, met de rest van het stelsel en zeggen: "Dat hier en nu behoort tot de stad Antwerpen" want wij zien b.v. de Meir met inbegrip van de hele stad! De termen die wij uit het taalgeheel halen, liegen er niet om: zij drukken de identiteit uit. Dit blijkt soms heel duidelijk: "Dit is nu het drukste stukje Antwerpen".

Opm.-- Wanneer b.v. Hegel de identiteit, zoals zij "die einfache Grundbestimmung der traditionellen Logik" (het basiskenmerk van de traditionele logica) is, meende te mogen belachelijk naken, dan verraadt dit **a.** dat hij juist zag **b.** maar radicaal verkeerd duidde.

Vaak immers verwacht men 'identitief' met 'substantialistisch' of 'atomistisch' zo dat denken in identitieve termen zoals zo-even geschetst, het denken en juist uitdrukken van betrekkingen of veranderingen onmogelijk zou maken.

Neen: identitief te werk gaan is comparatief-synchronisch en diachronisch - te werk gaan, d.i. meer dan juist één gegeven zien met inbegrip van, in betrekking tot, de rest. Identitief denken is m.a.w. - saussuriaans - associatief denken: zien in een context, desnoods in termen van de rest. Met hegeliaanse termen: de plaats en de betekenis van iets zien in het kader van het "levende geheel" (Hegels geliefde uitdrukking) waarin het zich situeert.

Opm.-- Dat het vergelijkend betrekkingen zien de wezenskern van de traditionele logica (want ontologie) uitmaakt, blijkt al overduidelijk uit de categorieëntafel van Aristoteles.

Het zijn stuk voor stuk ‘sustoichiai’, systechnieën (tegenstellingsparen). De basissystechnie is ‘ousia’, lat.: substantia, zelfstandigheid (d.i. iets voor zover het op zich bestaat)/ “pros ti”, lat.: relatio, betrekking (d.i. meer dan één zelfstandigheid voorzover op elkander betrokken).

De rest der tafel: “kwaliteit/ kwantiteit”, “tijd/ ruimte”, “actief zijn/ passief zijn”, “stelling/ site”. Aristoteles ziet ze niet enkel “op zich” (substantieel, atomair) maar telkens weer “met inbegrip van” of “geassocieerd met”.

3.-- Associëren.

Wij gebruikten zo-even een zeer oude term. In het spoor van de Saussure, de semioloog-structuralist.-- De definitie kan luiden: “Indien men bij a aan b denkt (indien men a denkt met inbegrip van b), dan is b een associatie van a.”

Dit veronderstelt dat a en b ‘denkverbonden’ zijn o.g.v. een of andere identiteit: wij associëren o.g.v. gelijkenis/ verschil en/ of samenhang/ kloof.-- M.a.w.: associëren is een indentitieve activiteit.

Associatieve psychologie.

Ribot, La psychologie des sentiments, Paris, 1917-10, 171 / 182 (*Les sentiments et l'association des idées*).-- Ribot was experimenteel-psycholoog en denker.

In de aangehaalde tekst toont hij hoe het gemoed als waardevermogen -- zie HF 19 (het goede als transcendentale eigenschap van al wat is) -- betreft, d.i. associeert,-- waardeert met inbegrip van.

(1) *Gelijkenis.*

Voor een jonge man, indien hij op haar zoon lijkt, dezelfde ouderdom heeft en dergelijke meer, kan een moeder plots een sympathie voelen opkomen. In die vreemde jonge man projecteert zij de eigen zoon.

O.g.v. gelijkenis (gemeenschappelijke eigenschappen) - er zijn aspecten in beide jonge mensen die identisch zijn - wordt zij naar haar eigen zoon verwezen. Er is - om met Derrida te spreken - een spoor naar iets afwezig, dat niet onmiddellijk gegeven is, nl. haar zoon.

Ribot geeft een tweede voorbeeld.-- “Zo zijn er vreesreacties die men ‘ondoordacht’ heet.-- Een dieper doordringende waarneming echter kan ze herleiden tot een gelijkaardige verklaringsgrond als in het geval van de spontaan sympathiserende moeder, waar gelijkenis aan het werk was”.

Opm.-- De briefdraagster die één keer door een hond op haar tournee gebeten is, denkt alle volgende honden met inbegrip van die éne bijtende hond! Zij vereenzelvig gedeeltelijk - analogie - alle toekomstige met de éne bijtende!

(2) Samenhang.

Ribot gebruikt de term ‘aangrenzing’ of ‘aanpaling’. - Het gevoel - weerom het gemoed, gedeelte van onze geest, dat waardevermogen is - dat een verliefd minnaar oorspronkelijk doorleefde voor de persoon zelf van zijn minnares, draagt hij over, - “overdrachtelijke betekenis” op haar kleren, haar meubels, haar woning.

Ribot geeft een ander model: afgunst en haat koelen hun woede op de levenloze voorwerpen die aan “de vijand(in)” behoren. Om dezelfde reden: ‘aanpaling’/ ‘aangrenzing’.

In de absolute monarchieën wordt door overdracht de verering van de vorst ook mede gericht op zijn troon, op de emblemen van zijn macht.

Opm.-- In de erotiek verklaart dit het ‘fetisjisme’ (niet in de religiehistorische zin): is ‘fetisj’ al wat niet een levend persoon is en toch erotiseert. Inderdaad: een slipje, een behaaije in een uitstalraam,-- een parfum zonder enig verband met iemand kunnen erotiserend werken.

Tot daar de fenomenen. Nu de duiding.

Ribot : “Men weet dat de associatie van keninhouden herleid werd tot twee basiswetten. de gelijkeniswet en de aangrenzingswet”.

Ribot heet dat ‘transfert’ (overdracht): “transfert par ressemblance/ transfert par contiguité”. -- Dergelijk metaforisch (gelijkenis) of metonymisch (samenhang) gedrag van de geest als waardevermogen bestempelt Ribot als iets dat ‘ondergedoken’ leeft dat vaak “een latente maar doelmatige invloed betekent”. --

De verklaring van Ribot is in traditioneel-ontologische en -logische termen uitgedrukt: identitief. Betrekkingen worden ervaren, gevoeld.

4.-- Tropologie.

De antieke retoren stonden vaak uitvoerig stil bij de stileringsmiddelen in een tekst. Zo ontdekten zij de tropen. nl. de metafoor en de metonymie, verbonden met twee types van synecdoche (letterlijk: medebetekening), nl. de metaforische en de metonymische synecdoche.

Laten wij nu even nagaan hoe zij identitief zijn.

(1) De metafoor.

Zowel de metafoor als de metonymie zijn vergelijkingen die in een taalkundig verkorte vorm uitgedrukt worden.

De vergelijking die gelijkenis ziet, drukt zich uit als b.v. volgt: “Die vrouw is een riet”. Bij het zien van die vrouw denkt men aan een rietstengel die plooit in de wind.-- Beide vertonen een identische kentering (gemeenschappelijke eigenschap,-- wat op verzamelen wijst): plooibaarheid. Zoals bij bewust vergelijken duidelijk blijkt. Van die vrouw loopt een ‘spoor’ (verwijzing) naar riet, d.i. van de ene plooibaarheid naar de andere.

De term ‘zijn’ als hulpwerkwoord drukt dit perfect uit: “Die vrouw is een riet”. Dit is: onder juist één oogpunt (wat deelidentiteit of analogie, metaforische analogie, is) is zij hetzelfde. Zodat ‘zijn’ hier betekent “onder oogpunt van ... zijn”.

Opm.-- Moderne en postmoderne logici verwijten het begrip ‘zijn’ als hulpwerkwoord ‘veelzinnigheid’ en dus onbruikbaarheid.

Waarop wij antwoorden dat het slechts om analogie gaat en dat de fameuze ‘implicatie’ (behefing), kernstuk van de logistiek b.v. en de wiskunde, even ‘veelzinnig’ is want die behefing drukt alle mogelijke “indien – dan” - verbanden uit; Zo b.v.: “Eten beheft honger hebben”.

Maar ook: “Eten beheft de tijd vrijmaken om te eten”. De implicatie “eten/honger hebben” en “eten/ de tijd vrijmaken om te eten” is danig verschillend in de werkelijkheid. En toch: iedere logicus gebruikt hetzelfde implicatieteken (een pijl)!

Het metaforische teken.

Een landkaart als afbeelding, o.g.v. sterke graad van gelijkenis, is een metaforisch teken : de structuur (of het wezen) van het werkelijke landschap is in beide gevallen dezelfde

(2) De metonymie.

De vergelijking die samenhang ziet, uit zich b.v. als volgt: “Appels zijn gezond” (Aristoteles’ voorbeeld van metonymische analogie). Bij het zien van appels denkt men - associatief - aan het veroorzaken mede met andere spijzen van gezondheid door (het eten van) appels.

Weerom: de vergelijking wordt taalkundig verkort uitgedrukt: “Appels - als factor van gezondheid - zijn gezond”. Waarbij de term ‘zijn’ als hulpwerkwoord zoiets als de verhouding “oorzaak/ gevolg” mede uitdrukt.

De betrekking “oorzaak/ gevolg” maakt één stelsel of systeem uit: een dynamisch systeem dat eten en gezondheid creëren omvat.

‘Zijn’ betekent hier “mede oorzaak zijn van ...” Wat niet op absolute veelzinnigheid wijst maar op deelidentiteit of analogie.

De eenheid (transcendentele eigenschap) is hier niet gelijkenis maar samenhang: eten van appels behelst dat appels niet op gezondheid gelijken naar gezondheid mede veroorzaken. Geen gelijkenis maar samenhang!

Het metonymische teken.

Een wegwijzer lijkt niet, zoals de landkaart, op het landschap dat erin deels afgebeeld wordt maar hangt ermee samen: “Antwerpen” betekent “Wie deze weg voortzet, komt mettertijd in Antwerpen uit” De verkorting is drastisch: (Wie deze weg voort zet, komt mettertijd in) Antwerpen (uit)”.

De types der synecdoche.

Zij weerspiegelen het zo-even gezegde maar voeren alle/ niet-alle en geheel/ niet-geheel in. De verhouding “verzameling/ exemplaar” en “geheel/ deel” staat centraal.

(1) *De metaforische synecdoche.*

“Een soldaat verlaat zijn post niet” zegt de kapitein. Hij zegt “een soldaat” maar denkt “alle soldaten”. -De schoolinspecteur bij de aanvang : “Een leerkracht komt niet te laat”! Bedoeling: “Alle leerkrachten komen niet te laat”. -- De metaforische synecdoche spreekt het exemplaar uit maar bedoelt de klasse.

(2) *De metonymische synecdoche.*

“De baard is daar”. Men zegt “de baard”, (een onderdeel) maar denkt “de gehele mens van wie de baard is”.

De baard vormt met de rest van de verschijningswijze één geheel of ‘systeem: Niet gelijkenis zoals in de metaforische synecdoche maar samenhang. -- Dat betekent (deel)identiteit. De synecdoche denkt identitief.-- Zo is het ook in de uitdrukking “De parochie telt tweeduizend zielen” (waar ‘zielen’ (onderdeel dat verzorgd wordt door de zielzorger) staat voor - spoor is naar, verwijst naar, mede betekent - mensen van wie die zielen zijn).

5.-- Twee types van inductie.

‘Inductie’ is van één of meer exemplaren of onderdelen besluiten naar - amplificatieve inductie - de hele klasse (verzameling) of alle delen (het geheel).

Opm.-- De summatieve inductie.-- Of een leerkracht nu alle kopijen telt - natelt - of zij telt alle bladzijden van één boek, het axioma luidt: “Indien alle exemplaren/ delen afzonderlijk, dan alle gezamenlijk”. De ‘som’ of totaliteit in haar eerste vorm behelst de ‘som’ in haar tweede vorm.

De amplificatieve of kennisuitbreidende inductie gaat met steekproeven te werk:

a. metaforisch: uit éénzelfde klasse of verzameling neemt zij minstens één exemplaar om er minstens één gemeenschappelijke eigenschap (de deelidentiteit) uit naar voren te halen:

b. metonymisch: uit éénzelfde geheel of stelsel haalt zij minstens één onderdeel (gedeelte) om er minstens een deelinzicht (deelidentiteit of analogie) uit te halen op het geheel.

Men ziet de synecdochische structuur van beide vormen van amplificatieve inductie.

Summatieve/ amplificatieve inductie.

Men lette erop dat de summatieve inductie altijd de kern - de getoetste kern - van de amplificatieve uitmaakt.-- Dat blijkt misschien nog het duidelijkst uit de statistische inductie.

Bij een opiniepeiling b.v. neemt men op een bevolking (klasse) duizend steekproeven (deelklasse). Men telt deze samen: wat summeren is (d.i. alle afzonderlijk samenvatten in alle gezamenlijk). Dan zegt men b.v. "Duizend mensen die getoetst werden, geven 73% voor die kandidaat".

Van de getoetste exemplaren redeneert men veralgemenend--extrapolerend--naar de toetsbare. Wat in de summatieve inductie samenvattend werd uitgezegd, geldt dan, tot nader onderzoek, voor de hele klasse. Dat is amplificeren.

De metaforische inductie of veralgemening.

Zij steunt op gelijkenis.-- Indien dit water en dat water (summering) op 1000 c. koken, - zo associëren wij inductief - zal alle water op 1000 C. koken. Van een deelklasse (steekproeven) redeneren wij naar de totale klasse.

De metonymische inductie of veralgeheling.

Zij steunt op samenhang.-- Ik bestudeer het economische leven in Antwerpen. Ik leer de Meir kennen en het havenkwartier. Twee steekproeven. Overal stoot ik op de rest van de stad als economische entiteit.-- Ik summer.--"Indien twee delen vele vreemdelingen als economische actanten vertonen, dan zullen alle andere delen ook vele vreemde economische actanten vertonen". -- Mijn inzicht is partieel, natuurlijk. Maar de beide onderdelen werpen een licht op het geheel. Ik kan veralgehelen!

Terloops: in overingewikkelde - complexe - totaliteiten is zo'n veralgeheling de enig doenlijke methode van induceren, meestal. Wie spaghetti wil uiteen halen, moet wel tastend te werk gaan!

Steekproef 4.-- Ontologie als hermeneutiek (duidingsleer). (36/42)

‘Hermèneuein’ in oud Grieks is “wat men denkt, verwoorden”. Maar betekent ook wel ‘duiden’ (‘interpreteren’).

‘Hermèneutikè (technè) o.m. in *Platon, Politeia* 260D - kan de vaardigheid inzake duiden betekenen.-- Hier gebruiken wij het in de twee betekenissen.

Aristoteles’ tekstduiding (“exégèse textuelle”) en begrijpen van tekens (“intelligence des signes”) wordt in de hand gewerkt door één van de traditionele betekenissen van de term ‘hermeneutiek’ zelf: Aristoteles’ boekje over het oordeel heet “*Peri hermèneias*” (lat.: de interpretetione). Met name: het treft dat in aristotelisch taalgebruik ‘hermèneia’ zich niet beperkt tot het allegoriseren maar ook de naam is voor ieder zinnig oordeel.

Meer nog: zinnig oordelen is ‘hermèneia’, duiding, in de mate dat het betekent “van iets iets zeggen”.

Opm.-- Daarmee is het hoofdzakelijke gegeven.

Zingeving.

Voor de ontologie is, volgens aristotelische oordeelsleer, die een voornaam gedeelte uitmaakt van zijn logica, de mens die oordeelt (propositie uitsprekt), een interpretant(e). Nu, oordelen is steevast van een origineel (onderwerp in de zin) een model (gezegde) uitzeggen. Of, zoals Aristoteles zelf zegt : “van iets iets zeggen”.

Oordelen is ‘identificeren’.

Identitief gezien - ontologie in de traditionele zin - is van iets iets uitzeggen dat eerste iets met het tweede iets ‘vereenzelvigen’. In de definitie is die vereenzelviging totaal. In alle andere oordelen is die identificatie gedeeltelijk.

Twee manier van identificeren.

Twee opvallende wijzen van zingeven komen nu ter sprake.

1. -- Zinvatting.

Wanneer wij “de zin” van iets - een gebeuren, een gezegde - trachten juist te vatten, letten wij op dat iets en diens ‘zin’ (betekenis), d.i. wat het is” zelf, op zich.

Zo kan de term ‘verantwoordelijkheid’ op zich bepaald worden als

a. een gegeven

b. dat een gevraagde (probleem) behelst, zo behandelen dat men, bij het oplossen van het probleem, zijn betrokkenheid met het geweten opneemt. Volks uitgedrukt: men laat én gegeven én gevraagde aan zijn geweten ‘komen’!

Zo: mijn kind is ziek: ik kan het niet aan zijn lot overlaten in geweten. Dat is (ethische) verantwoordelijkheid.

Gegeven: mijn ziek kind.

Gevraagde: iets doen om het uit die onzalige toestand te redden.

Oplossing: ofwel kan ik het zelf helpen ofwel vraag ik de hulp van iemand.

In hegeliaanse termen is dat gedrag - die duiding in gedrag omgezet - 'verantwoordelijk', want 'wirklich', d.i. in echt verantwoordelijke voeling met het gegeven en het gevraagde, dat er iets aan doet. 'Wirklich' in hegeliaans taalgebruik is al wat én het gegeven én het gevraagde 'vat' en aan het gevraagde beantwoordt.

M.a.w.: is 'onwerkelijk' al wie niet aan het gevraagde (en doorheen het gevraagde aan het gegeven) beantwoordt, want zo iemand leeft buiten de werkelijkheid waar hij / zij plaats en betekenis heeft.

Parmenides van Elea (-540/ ...), stichter van de eleatische wijsbegeerte, heeft ons een uitdrukking nagelaten: "het zijnde volgens zichzelf". Dat wil zeggen: niet wat gegeven en gevraagd is volgens ons of zo, maar volgens het gegeven en het gevraagde zelf. M.a.w.: het object beslist, niet het subject.

2.-- Zinstichting.

Gegeven: mijn kind is ziek.

Gevraagde: hulpverlening.

Zinstichting: "Ik voel mij niet verantwoordelijk voor dat gevraagde".

In volkse taal: "Ik trek het mij niet aan".

M.a.w.: het gegeven en het gevraagde worden wel naar hun zin (betekenis) gevat (zinvatting) maar de uiteindelijke duiding en het gedrag dat eraan ontspringt, beantwoordt niet aan het gevraagde (en doorheen het gevraagde aan het gegeven).-- Het gegeven en het gevraagde komen in de oplossing niet tot hun recht. Degene die zo duidt en volgens die duiding handelt, laat "geen recht wedervaren aan" het kind en diens zieke toestand.

Hier wordt zingeving letterlijk 'ingevoerd', gesticht: want die zingeving ligt niet in het gegeven en het gevraagde. Zij wordt er van buiten af in gebracht.

Terloops: in de traditie heet het nalaten van plicht, onverantwoordelijkheidsvorm die veel voorkomt, "peccatum omissionis", zonde van verzuim: het is alsof het gegeven en het gevraagde niet eens bestonden.

In de Sofistes heeft Platon het op zeker moment over 'para.frosune', nevens de werkelijkheid denken. Terwijl 'so.frosynè' betekent de werkelijkheid zelf denken.

Schematisch.

1. De zinvatting.-- Bij A (gegeven en gevraagde) denk ik A.

2. De zinstichting.-- Bij (beter : n. a. v.) A denk ik wel enigszins A maar vooral B dat soms -A (niet-A) zijn kan. Naar aanleiding van A wordt iets dat op zich niet noodzakelijk met A samengaat, nl. B, ingevoerd.

Opm.-- Wanneer men aandachtig J. Derrida leest, terzake, dan stelt men vast dat de differentiële zingeving beide omvat, én zinvatting én zinstichting (gebeurlijk in de afbouwende zin van -A (niet-A)) omvat.

Aangezien hij zich steeds situeert in de algehele zingevingsgeschiedenis -- vanaf de oude Grieken en zelfs voordien tot op heden en nog lang na ons, is de zingeving, derridiaans geduid, steeds weer “A différer”, uit te stellen, want nooit af. De aanwezige zingevingen verwijzen steevast naar steeds weer ontsnappende en dus ‘afwezige’ zingevingen. Zodat wij - om met Kafka te spreken - ‘unfertig’, onaf, zijn.

Het verschil tussen reine fenomenologie en hermeneutiek.

a. De fenomenoloog, d.i. fenomeenbeschrijver/ -verhaler, houdt zich strikt aan het gegeven dat hier met het gevraagde samenvalt, want het gevraagde, in het weergeven van gegevens en gevraagd en zoals zij op zich zijn - in ons bewustzijn -, is juist al wat gegeven is.

b. De hermeneutiker begint wel met fenomeenweergave (zinvatting) maar overschrijdt die fenomenologie om ook andere, niet noodzakelijk bij het gegeven horende duidingen in te voeren. Juist daardoor wordt hij tot interpretant(e), zoals Peirce zegt.

Een J. Derrida gaat daarin tot het differentiële uiterste, want hij omvat, in zijn begrip ‘duiding’, zowel de zinvatting als de liefst afbouwende zinstichtingen in haar in beginsel eindeloos aantal.

Het oordeel als ‘hermeneusis’ (duiding).

Aristoteles zei het: “Katègorain ti tinos”, van iets iets uitzeggen. Of het onderwerp - origineel (onbekende) - louter ingebeeld is, zoals in een sciencefiction-oordeel, ofwel in onze dagdagelijkse of vakwetenschappelijke vaststelbare wereld gegeven is, is van geen belang. Logica is geen epistemologie d.i. kennisleer. De kennisleer, als ontologie inzake - toetsbare - gegevens, gaat na of het onderwerp werkelijk bestaat, ja dan neen.-

Laat ons nu wat nader onderzoeken hoe oordelen als duiden verloopt.

Origineel/ model.

Bibl. st.: K.Bertels/ D. Nauta , Bussum, 1969, 28.

Wij herhalen : het onderwerp (wat gegeven is) fungeert als onbekende (origineel). Het gezegde (wat bekend is) heeft de rol van informatie.

“In termen van”.

Over iets iets zeggen is over iets spreken “in termen van” iets anders.-- Maar dat betekent dat men over ‘termen’ beschikt. Deze worden uit het taalsysteem gehaald dat a.h.w. eindeloos ter beschikking staat.

Oordelen is het onderwerp situeren in het levend geheel (Hegel’s term) van de taal zo dat men over het onderwerp kan spreken in termen van het gezegde. Wij zagen dat dit geschiedt identitief, d.i. o.g.v. associatie die op gelijkenis/ verschil en op samenhang/ kloof gebaseerd is. Cfr. HF 30 (“Bij het zien van”); 31 (Associëren).

In het onderwerp liggen verwijzingen - sporen - die naar het gezegde als informatie wijzen.

Opm. -- Men lette erop dat in de traditionele ontologie en haar logica niet woorden maar termen geldig zijn. Zo drukt de betrekking (= deelidentiteit of analogie) “groter dan” één enkele term in twee woorden uit. Ook het omgekeerde kan bestaan: één woord omvat meer dan één samenhorige termen.

1.-- “Anneke is loopster”.

O.g.v. verband, versta: deelidentiteit, tussen Anneke en loopster zijn kan men over haar spreken “in termen van” loopster zijn.

Terloops: synecdochisch (HF 34 (Metaforisch)) is Anneke één exemplaar uit het “totum logicum”, de klasse (verzameling), der loopsters. Men kan erover spreken in termen van “(Anneke is) een (loopster)”. Wanneer men ze bezig ziet, loopt een spoor van haar naar die verzameling.

2. --“Anneke loopt”.

Opgelet: in het dagdagelijkse taalgebruik kan die propositie betekenen “Anneke is loopster”. Hierachter staan wij stil bij een tweede duiding: “Anneke is actueel aan het lopen”.

De veelzinnigheid van “Anneke loopt” toont aan dat de context alleen kan de juiste betekenis duidelijk maken.

M.a.w.: de context levert “het inbegrip” waarmee die uitdrukking juist te begrijpen is.-- Het afwezige in de aanwezige tekst is de context die mee beslist over de juiste zin (zinvatting) van de uitdrukking.

O.g.v. het verband, versta: deelidentiteit, hier - niet van gelijkens zoals in het voorbeeld hiervoren maar - van samenhang tussen Anneke en lopen kan, ja, moet - als men ze daadwerkelijk ziet lopen - men over haar spreken in termen van lopen.

In beide gevallen wordt op een model teruggevallen doordat er deelidentiteit (analogie vaststelbaar is.-- In het geval van “Anneke loopt”, was er zelfs deelidentiteit tussen de zin en de context. Tekst en context zijn ergens ‘één’ (het transcendenteele begrip).

Kwantitatieve modellen.

Men kan nog altijd logistici horen beweren dat de traditionele logica geen plaats heeft voor betrekkingen o.m. van kwantitatieve aard.-- Laat ons dat nagaan.

1. – “Die kerk is groter dan alle omringende gebouwen”.

Men ziet dat hier de term ‘zijn’ als hulpwerkwoord gecombineerd wordt met de term “groter dan”. Zoals Aristoteles het zei: zonder een categoriale mede-uitdrukking - hier: groter dan - betekent ‘zijn’ ‘niets’ (onder verstaan: niets categoriaals). Cfr HF 21.

Men ziet niet in dat dit geen zinnige uitdrukking is: de verhouding (betrekking) en wel van kwantitatieve aard tussen gegeven 1 (kerk) en gegeven 2 (alle omringende gebouwen) wordt juist weergegeven.-- De omweg van de logistiek der betrekkingen is niet nodig om zinnig te spreken!

2.-- “Die toren is honderdvijftig meter hoog”.

Hier wordt een meetmodel ingevoerd: ‘meter’ – Weerom: de verhouding tussen gegeven 1 (toren) en gegeven 2 (meter) wordt perfect uitgedrukt in het combineren van het (zonder categoriale mee betekenende term lege) ‘zijn’ als hulpwerkwoord en “meter hoog”.

Opm.-- Zoals Aristoteles het al zei : oordelen is vergelijken. Hier blijkt dat duidelijk: kerk en alle omringende gebouwen worden kwantitatief vergeleken (“groter dan”); toren en meter (hoog) worden vergeleken in kwantitatieve termen.

Waar is de absolute noodzaak van de omweg langs de zgn. ‘exacte’ logistiek der betrekkingen (van kwantitatieve aard)? Waar bevindt zich de onnauwkeurigheid? Ook de omgangstaal, zoals de recente ‘neo-retoriek’ duidelijk maakte, heeft haar eigen ‘akribeia’ of nauwkeurigheid.

Tot nog toe hadden wij het over deelidentische (analoge) onderwerpen en gezegden.

“Met inbegrip van”.

Wij hadden het tot nog toe over het talige aspect in het oordeel vellen.-- Staan wij even stil bij het begrijpende.

“Die kerk is massaal”.

Het is evident dat de term ‘massaal’ wel één woord is maar tegelijk een term die maar zinnig wordt “met inbegrip van” wat zo is dat het andere ‘massaal’ is.

M.a.w.: de zin wil zeggen: “massaal (in vergelijking met b.v. onszelf, de omgeving en zo)”. ‘Massaal’ is maar begrijpelijk “met inbegrip van” wat niet-massaal is. De term ‘massaal’ is aanwezig. Dat waartegenover iets ‘massaal’ is, is afwezig in de tekst.

In die zin althans heeft J. Derrida, met anderen die het steeds weer over het niet-uitgesprokene (“le non-dit”) hebben, gelijk: er loopt van ‘massaal’ een spoor naar dat waartegenover iets massaal is.

En dat in zo’n doorgewone zin als “Die kerk is massaal”! -- In de gewone taal moet men niet spreken “in termen van” het onuitgedrukte in vele gevallen. De context is daar. In de rekenende logica echter moet er louter uitdrukkelijk aan tekens en bewerkingen gedaan worden. Maar logistiek is dan ook rekenen!

Definiërend oordelen.

Bibl. st.: Ch. Lahr, S.J., *Cours de philosophie (Psychologie. Logique)*, Paris, 1933-27, 496/499 (*La définition*); 620/ 622 (*La définition empirique*).

‘Definiëren’ is veelduidig.

Een rechter b.v. geeft - van een misdaad - na onderzoek en tegenonderzoek een juridische definitie: “X is schuldig aan ...”. Waarin mede een waarde - oordeel steekt, natuurlijk.-- Wij hebben het hier over de wezensbepalende definitie.

Lahr: een definitie is een oordeel waarin het gezegde (model) de hele omvang (domein) en enkel die omvang waarop de begripsinhoud van een term slaat, verwoordt. De omni et solo definito (in het middeleeuws Latijn). -- Wat lang niet altijd gemakkelijk is, in de praktijk.

De antieke definitie van ‘gerechtigheid’.

Platon, Politeia I.-- De tekst kan als volgt samengevat.

1.-- De stelling (oordeel) van Kefalos (lat.: Cephalus).-- Het gesprek (de dialoog) gaat over ‘gerechtigheid’ (versta: gewetensvol leven).--

Volgens de socratisch-platonische methode behoort men een wezensbepalende definitie te bereiken. Die definitie moet alle gerechtigheid en niets dan alle gerechtigheid in een begripsinhoud samenvatten.

Kefalos' definitie luidt: "Gerechtigheid is altijd de waarheid zeggen en altijd recht laten wedervaren".

2. -- *De stelling van Socrates* (Platon)

Terloops: hier wordt aan 'antologia', aanmerkingen maken, gedaan.-- Sedert Zenon Van Elea (-500/ ...), Parmenies' denkgenoot, n.a.v. het begrip (synchronische) veelheid en het begrip (diachronische veelheid of) verandering ('beweging'), de vroege eristiek – de vaardigheid in het weerleggen of, zoals Popper zegt, 'identificeren' – inzette, was dit in het oude Hellas een methode.

Platon, bij monde van Socrates, past hier 'sunthesis' (deductie) toe: uitgaande van vooropgestelde uitspraken doorredenerend afleiden van conclusies. Men denke aan de axiomatiche wiskunde. Men heet dat, bij Platon, voorwaartse dialectiek. Of 'progressieve' dialectiek.

Gegeven: een of meer vooropstellingen (voorzinnen).

Gevraagd: wat volgt daaruit logisch? (nazinnen).

Toepassing. -- Laat ons aannemen - voorlopig - dat Kefalos' definitie juist is, wat kan daaruit afgeleid worden?

M.a.w.: welke (theoretisch en praktische) gevolgtrekkingen mag men dan verwachten?

"Indien een vriend, goed bij verstand, u wapens toevertrouwt, maar ze later, waanzinnig geworden, terugvraagt en indien gij, Kefalos, ze hem - hij heeft er (volgens uw definitie) recht op - teruggeeft, zal dan niet iemand zeggen dat, in die veronderstelling, gij gerechtigt handelt,-- dat gij m.a.w. de ethische plicht hebt "aan een ontoerekeningsvatbare wapens terug te geven"?"

De spits van de redenering ligt in een ironische conclusie: **a.** gerechtigt handelen **b.** komt neer op aan een ontoerekeningsvatbare (gevaarvolle) wapens te geven! Het onuitgesprokene, in deze ironische conclusie, is: "Ziet gij niet dat uw gerechtigheid ongerechtigheid omvat?". Want wie wapens geeft (teruggeeft) aan iemand die in het bezit ervan gevaarlijk kan worden, is medeverantwoordelijk (en medeplichtig) voor (met) de gebeurlijke wandaden van degene aan wie men wapens ter beschikking stelt.

De onaanvaardbare conclusie toont aan dat - onuitgesproken - een definitiefout in de stelling van Kefalos stak. Zo pas begint Kefalos de juiste zin te vatten (zinvatting) én van 'gerechtigheid' én van zijn eigen definitie.

5.-- *Ontologie als logica (denkleer)*. (43/49).

Men heeft het al wel vastgesteld: deze cursus wil zo grondig mogelijk logisch te werk gaan.

a. Dit ligt eerst en vooral aan de traditionele wijsbegeerte die sedert de antieke Grieken logica vooropgesteld heeft als één der hoofdvoorwaarden van filosoferen.

b. Dat ligt ook, - en niet hit minst aan één figuur die de logica, in haar antieke, middeleeuwse en recente vormen, tot studieobject bij uitstek gemaakt heeft, J.M. Bochenski, O.P. (1902/1995).

Bochenski werd in Polen geboren in Czuszon. Hij begon zijn studies in Lwow en Poznàn. Hij beleefde WO I (1914/1918) op enkele kilometers van het oostelijk front.

In gevechten met de bolsjewiki geraakt hij gewond. Zijn studies maakten van hem een kantiaan (Kant was de grote Aufklärer). Maar hij bekeert zich en wordt kloosterling, dominicaan, in 1927. Verdere studies - doctoraat in theologie (hij werd vijfmaal doctor) - deden hem de wijsgerige logica ontdekken.

Toentertijd was de logica eerder geminacht, behalve in Polen. Dit vak is voor de filosofie wat de laboratoriumproeven zijn voor de vorser. Nl.: een toetsing zonder dewelke men vlug in speculatief kreupelhout of in ideologische vooroordelen vervalt (aldus Guido Küng, prof in Fribourg (Zwitserland), een leerling van Bochenski.)

De logicus immers toetst:

- a.** de stevigheid van de axiomata (grondslagen, vooropstellingen) en
- b.** de samenhang der stellingen van een wijsgerig systeem.

“Indien er iets is dat ik gedurende mijn leven wou bereiken, dan is het een beetje orde brengen in de hersenen. Opdat men minder dwaasheden vertelle!”. Aldus, op zijn sappige manier, Bochenski. In 1939 was hij in Polen. Wordt gekwetst. Wordt aangehouden. Ontsnapt. Zet de strijd tegen het communisme voort in Engeland. Maakte de veldtocht doorheen Italië mee van de Poolse troepen. Als radicaal anti-bolsjewiki, aanvaardde hij nooit Yalta noch de bezetting van zijn Polen.

Hij is prof van 1945 tot 1972. Stichter Van het Instituut voor Oost-Europa. Hij geraakt dra gekend als één der beste specialisten inzake de communistische wereld. Zijn *Handbuch des Weltkommunismus* wordt op meer dan honderdduizend exemplaren verkocht. West-Duitsland maakt van hem zijn expert in de processen die tot de veroordeling van de “Kommunistische Partei Deutschlands” leidden. Zuid-Afrika. en ook de Zwitserse federale raad raadpleegden hem geregeld.

Inzake rede en geloof was Bochenski overduidelijk: “Ik ben grondig reedeaanhanger, onder andere doordat ik geloof!”. Bij hen was geloven even natuurlijk als denken. In tegenstelling tot degenen die niet meer streng logisch denken en die nog minder enig geloof bezitten, heeft Bochenski nooit geloof en rede als tegenstrijdig ervaren, aangezien de beide machten elkander funderen.

Met Bochenski verdwijnt in Fribourg (Zwitserland) een schilderachtige figuur: van zijn Jaguar sprong hij in het vliegtuig (als zevenenzestigjarige behaalde hij zijn pilotenbrevet)!

Bochenski's beeld der geschiedenis der logica.

De denkleer kende, volgens hem, drie hoofdmomenten : de antieke logika (IV-de / III-de e.), de scholastisch-middeleeuwse logica (XII-de / XIII-de e.) en de wiskundige logica (XIXde e.).

Tussen deze korte bloeiperioden hangen lange tijden van verwaarlozing. - Vooral de moderne denkers (XV-de e. en volgende) lijden aan een ontstellend gebrek aan logische vorming.-- behalve één denker: Leibniz.

Ook de dialectiek, van Hegel en Marx, schat hij niet hoog: zij mankeert **a.** stevige grondslagen en **b.** streng logische samenhang.

Wijzen wij tenslotte op de Nederlandse vertaling van één van zijn beste werkjes: *Wijsgerige methoden in de moderne wetenschap*, Utrecht/ Antwerpen, 1961 (// *Die zeitgenössischen Denkmethode*n, Bern, 1947).

Traditionele logica.

Bibl. st.: G. Jacoby, *Die Ansprüche der Logistiker auf die Logik und ihre Geschichtschreibung (Ein Diskussionsbeitrag)*, Stuttgart, Kohlhammer, 1962.

Jacoby's stelling.

a. Er zijn, sedert halfwege de XIX-de eeuw, vele logistieken (klassenlogica, propositielogica, modale logica e.d.m.)

b. Maar er is slechts één traditionele, ‘formele’ logica.

Haar schema is duidelijk, sedert eeuwen:

a.1. begrip,

a.2. oordeel,

b. redenering. Waarbij de redenering centraal staat: logica is het uiteendoen van “alwat logisch, d.i. juist afleidbaar, is”. In het Duits ‘folgerecht’. Consequent.

De taalvorm ervan luidt: “Indien, dan” (d.i. de voorwaardelijke of hypothetische volzin).

Deductieve en reductieve redenering.

Sedert Platon, onder de namen ‘synthesis’ (deductie) en ‘analysis’ (reductie) gekend, en zelfs voor hem, bij de wiskundigen, onderscheidt men twee hoofdvormen van juist afleiden uit voorzinnen van nazinnen.

1. -- “indien a, dan b.-- welnu, a, dus b”.

“Indien A, dan B” is het lemma, de vooropgestelde implicatie, ook ‘behelzing’ geheten. Welnu, indien (logica denkt streng in indien - zinnen, want zij is geen toepassing van logica zoals de epistemologie) de voorzin aanwezig is, dan volgt logisch, d.i. juist geredeneerd, de nazin daaruit.

De axiomatisch-deductieve methode in de wiskunde en in de logistiek zijn daarvan toepassingen.

2. -- “Indien x, dan b.-- welnu, b. Dus x”.

Dit is de lemmatische meestal ‘analytisch’ geheten - vorm van ‘deduceren! De deductie, in de vorige vorm, blijft de wezenskern van alle redeneren. Maar in het ‘analytische’ geval is men op zoek naar een verborgen aanwezige voorzin. In de oudheid ging Platon door als de stichter Van de lemmatisch-analytische methode.

Zij is aanwezig in iedere inductieve redenering die een synecdochische vorm van reductie is. - Zij is aanwezig in alle zoeken van onbekende factoren. Zo in de experimentele wetenschap.

De behelzing (implicatie) als deelidentiteit (analogie).

Zoals de ontologie als eenheidsleer (HF 27) is de traditionele logica identitief, d.i. gesteund op de waaier “totaal identisch/ deelidentisch (analoog)/ totaal niet-identisch”.

Want, denken wij aan B dat erop gelijk of ermee samenhangt (metaforische of metonymische analogie). Daarop steunend denken wij terecht dat B “eigen is aan” hetzij A (zekere vooropstelling) hetzij X (gezochte vooropstelling).

M.a.w.: logisch streng associëren wij beide termen.-- Op zijn manier fundeert *Josiah Royce* (1855/1916), pragmatisch-personalist, in zijn *The Principles of Logic*, New York, 1917, het logisch strenge denken op een ordeleer: “Logic is the general science of order”.

M.a.w.: juiste afleidingen (‘inferences’) zijn gesteund op objectieve betrekkingen (die juist het object van de traditionele harmonologie uitmaken). Anders uitgedrukt: eerst de logistiek der betrekkingen; dan pas de andere takken van de logistiek!

De rol der begrippen en der oordelen.

Indien de redenering het object is van de traditionele logica, wat voor rol spelen dan het begrip (tegenstanders herleiden soms de traditionele logica tot een “logica der begrippen”) en het oordeel?

1. – *Het begrip* is al wat ergens werkelijk is, voor zover het in ons bewustzijn in de vorm van een voorstelling (‘begrip’), aanwezig is”. In die zin is logica niets anders dan ontologie die eenheidsleer tot redeneringsleer uitwerkt: ‘zijn(de)’ hoe dan ook is het verwerkte materiaal in ons redeneren. Al was het louter fictief. ja, contradictorisch (zoals in de redenering “uit het absurde of ongerijmde”). Het absurde, in de streng logische zin, is niets anders dan het ondenkbare en dus onmogelijke en dus radicaal onwerkelijke tegenmodel van wat werkelijk is.

2. *Het oordeel* – dat zagen wij, juist hiervoor - is een duiding van wat ergens ‘werkelijk’ is. Welnu, een redenering bestaat uit minstens twee duidingen of oordelen over begrippen, in de vorm van een hypothetische zin. Juist de hypothetisch zin is object van logica.

Jacoby, o.c., 10.-- Zoals ontologisch de werkelijkheid op zich - of wij dat bewust beseffen of niet - buiten het kennend-denkend subject (ik, gij, de anderen) om (‘subjectvrij’ zegt Jacoby). d.i. objectief, in de zich tonende gegevens aanwezig is, zo staan logisch de objectieve identiteiten achter de begrippen, tot oordelen verwerkt, in de redeneringen die door het subject (ik, gij, de anderen) voltrokken worden.

Jacoby’ s werk is één lange bewijsvoering, samen met die van zijn vele bronnen uit de logische tradities, van die stelling die wij tot de onze maken o.g.v. wat voorgaat.

Peirce’ s typologie der redeneringen.

Bibl. st.: Ch.S.S. Peirce, *Deduction, Induction, and Hypothesis*, in: *Popular Science Monthly* 13 (1978) 470/482.-- Wij nemen zijn beroemd bonenvoorbeeld.

a. Deductie.

Alle bonen in deze zak zijn wit,
Dit handvol bonen komt uit deze zak.
Dit handvol bonen is wit,

Let erop dat Peirce de termen ‘welnu’ en ‘dus’ weglaat maar veronderstelt. Hij laat ze weg om de omvormingen (‘transformaties’) beter te kunnen voltrekken van de ene redenering naar de andere.

Het is meteen duidelijk dat de termen ‘alle’ en “dit handvol” staan voor totale klasse (universeel begrip) en deelklasse (particulier begrip). Zo dat men van alle naar een gedeelte kan besluiten op ‘analytische’ wijze, d.i. in de vorm van een “onmiddellijke deductie” (HF 29).

M.a.w.: deduceren is noodzakelijk.

Let er daarbij op dat “Alle bonen zijn wit” eigenlijk steunt op een voorafgaandelijke “summatieve inductie”: indien alle afzonderlijk, dan alle gezamenlijk!

b.1. Reductie (inductie).

Dit handvol bonen komt uit deze zak.

Dit handvol bonen is wit.

Alle bonen in deze zak zijn wit.

Dit is duidelijk één vorm van veralgemening, nl. van deelklasse naar totaalklasse.-
- Er bestaat ook ‘veralgeheling’ (van deelsysteem naar totaalsysteem).

De reductie is steeds ‘synthetisch’, in die zin dat men slechts zekerheid heeft omtrent de juistheid der veralgemening (of veralgeheling) door proefondervindelijk de rest (de ongetoetste exemplaren) na te gaan (op hun witheid).

“Indien minstens één of sommige, dan alle” is maar geldig na verder onderzoek. De conclusie is hypothetisch (een lemma).

b.2. Reductie (hypothese).

Dit handvol bonen is wit.

Alle bonen in deze zak zijn wit

Dit handvol bonen komt uit deze zak.

Peirce noemt ‘hypothese’ in de strenge zin ook ‘abductie’. Wat een te mijden term is. “Indien dit handvol bonen wit is en indien alle bonen in deze zak wit zijn, dan komt dit handvol bonen uit deze zak” is eveneens ‘synthetisch’, d.i. pas na verdere toetsing proefondervindelijk zeker. Tot zolang is het onzeker. De conclusie is ook hypothetisch (= lemmatisch).

Modale logica.

Het gaat enkel om de modaliteiten ‘noodzakelijk’ (= ‘analytisch’) en niet-noodzakelijk’ (= ‘synthetisch’). De types van reductie (‘analysis’ in platonisch taalgebruik) vertonen mogelijke waarheden of besluiten.

Grondslagenonderzoek.

Het fameuze grondslagenonderzoek - b.v. van de wiskundigen of andere systeem-onderzoekers (structuralisten) – staat of valt met Peirce's derde type van redeneren; nl. de hypothese. Dit is "Indien X, dan B. Welnu, B. Dus X".

Wij nemen de niet-noodzakelijke afleiding omdat, zoals Pater Bochenski zegt, filosofen - modernen vooraan (behalve Leibniz) - geen voldoende acht slaan op hun vooropstellingen en de juiste draagwijdte ervan. Er is een X (of zelfs gewoonlijk meer dan één X), d. i. één (of meer) niet onderzochte of louter hypothetisch vooropgestelde voorzin, die het hele systeem of brokstukken van een systeem beheerst.

Waarom steunen wij zo op het grondslagenonderzoek, d.i. X-onderzoek? Omdat het zien van wat gegeven is, verblind geraakt door één of meer X-en. In de axiomatic - sedert Platon en Aristoteles - immers is er maar een 'domein' bloot te trekken 'klaarblijkelijk' te maken; HF 18 (Het transcendentale begrip 'waarheid') voor zover uitdrukkelijk een 'axioma' of 'grondslag' ('vooropstelling') aanwezig is

Daarin hebben mensen als Derrida gelijk die "le non-dit" wat niet uitdrukkelijk ter sprake komt maar verzwegen de rest, geheel of gedeeltelijk, beheerst, methodisch trachten op te zoeken.

Fenomenologie en axiomatic.

Soms lijkt het erop dat een fenomenoloog allesbehalve een axiomaticus is. Maar dit is een zware vergissing,

Het gegeven, d.i. het fenomeen of wat zich onmiddellijk toont aan het bewustzijn, is het gevraagde. Wanneer nu denkers door geheime of loens ingevoerde axiomata beperkt in hun zien van wat gegeven is, menen' dat zij zo de volle werkelijkheid zullen in zicht krijgen, dan vergissen zij zich.

De fameuze ABC-theorie van Ellis en Sagarin, twee Amerikaanse psychologen, kan hier verhelderend werken: bij A, het gegeven (fenomeen), werkt mijn geestes+openheid, B, zo dat ik A werkelijk zien kan.

Welnu, de uitdrukkelijke en nog meer de niet-uitgesproken axiomata (grondslagen, 'funderingen', 'principes') zijn 'B', d.i. openheid scheppende of openheid inperkende axioma's die de geest openen of ('minstens) gedeeltelijk inperken. Zo dat het domein, A, soms maar zeer gedeeltelijk zichtbaar is voor de fenomenologische blik.

Ontologie, werkelijkheidsleer, is zich daarvan zeer scherp bewust!

J. Taels, Soren Kierkegaard als filosoof (Wijsgerige Verkenningen), Leuven, 1991, tracht, in het Nederlandse: taalgebied, het eigenaardige filosoferen van de vader van het existentiële denken (b.v. Heidegger' s grondslagenonderzoek inzake traditionele ontologie; b.v. het Franse, atheïstische existentialisme van Jean-Paul Sartre), begrijpelijk te maken.

Zo rekent hij duidelijk af met de veel verspreide - en door gebrek aan direct onderzoek van Kierkegaards teksten zelf gefundeerde - mening dat Kierkegaard "een irrationalist" zou zijn. Of iemand die niet de minste zin voor onderlinge samenhang van zijn denkfragmenten zou bezitten, o.m. omdat Kierkegaard zich danig te weer stelt tegen "het systeem" (nl. Van Hegel, die hij inderdaad zeer op zijn wijze omduidt).

Maar - wat ons hier en nu bijzonder interesseert - Taels weerlegt ook - zoals Kierkegaard zelf - een ander veel verbreid misverstand, nl. dat filosoferen mogelijk zou zijn zonder enige vooronderstelling.

Zoals reeds, indertijd, Otto Willmann het zeer duidelijk maakte: de. (achttiend' eeuwse) verlichte geesten dachten "zonder enig vooroordeel" te kunnen alles beoordelen! Alsof zij over een buiten en boven ieder standpunt dat beperkt is, konden staan! Alsof zij een soort 'goddelijk' standpunt konden innemen dat alles beheerst!

Atheïsten gaan er - argeloos veelal - vanuit dat zij met hun 'onzijdig', onbevooroordeeld, oog alles in volle waarheid 'zien': zij huldigen veelal ook de mening dat wie godgelovig is, als denkend wezen onmachtig is en dus niet ernstig te nemen.

De fameuze 'vooroordelen' die de verlichters bestreden als b.v. 'aftands', 'middeleeuws' en dergelijke meer, zijn stuk voor stuk axioma's. Maar de axioma's der verlichters zelf zijn ook vooroordelen! Die hun blik voor de totale werkelijkheid, - waarvan de godgelovige een stuk 'ziet' dat de atheïst b.v. of secularist niet 'ziet' - om reden van de vooroordelen of 'B' (Ellis/ Sagarin) - , verblinden.

Daarom is - wat o.m. Bochenski zo onderstreepte - de logica zo doorslaggevend: men ziet met zijn axioma's of vooroordelen! Meer ziet men niet! Daarom is het schema "Indien X, dan mijn mening(en). Welnu, mijn mening(en). Dus X". Zo onthullend logisch.

Steekproef 6.- Ontologie als 'klaarblijkelijkheid' (waarheid). (50/61).

Na de logica een hoofdstukje epistemologie. Of liever 'kennisleer', want, als wetenschapsleer, is de epistemologie slechts een onderdeel.

Het licht dat voorlicht, is de ontologische waarheid, versta: a.lètheia, klaarblijkelijkheid. Zie HF 18. Wat aantrefbaar, bevindbaar, onmiskenbaar dààr is, is "uit de verborgenheid getreden", toont zich, is 'verschijnsel' of 'fainomenon', fenomeen. Het object van alle fenomenologie.

Methodologie.

'Methodeleer' geldt gewoonlijk als "toegepaste logica". Dat is en blijft natuurlijk juist. Maar logica houdt zich op met "al wat is voor zover het voor indien-dan-zinnen vatbaar is".

In de bredere zin is het ontdekken van iets samen met het noemen van zijn naam als een indien-dan-zin: "Ik zie daar een vriend komen. Ik zeg: "Dag, Jozef"".

M.a.w.: indien het Jozef, mijn vriend is, dan is het normaal dat ik hem begroet met "Dag, Jozef".

M.a.w.: indien men er wil op letten, dan steekt de werkelijkheid vol met "indien-dan-zinnen"!

Nu gaat het meer over methode als fenomenologie of fenomeenweergave.

George Boas, An Analysis of Certain Theories of Truth, Berkeley, Cal., Univ. of California Press, 1921, zet ons op weg.

Hij onderscheidt meerdere 'stijlen' van ontdekken van werkelijkheid en juist weergeven ervan.

1.-- Subjectivistische theorieën. (50/51)

Dat wat maakt dat er zonder meer over 'waarheid' (evidentie) kan gesproken worden, is het waarnemend subject, individueel of collectief.-- Dat wat op 'overtuigende' wijze indruk maakt, komt als 'waar' (werkelijk) over.

1.a.-- Kennisleerstellig hedonisme.

Het gegeven is wat als fenomeen zich toont. Het gevraagde in zo'n theorie is dat het als aangenaam in de zeer brede zin overkomt. Zo b.v. iets dat een aangenaam nuttigheids- of bruikbaarheidsgevoel geeft, is 'waar'.

Dit doet zich in allerlei vormen voor. Denk aan wie vooringenonen is: hij/ zij zoekt eigenlijk enkel wat zijn individuele mening - die er altijd al is - bevestigt. Wat inderdaad "een aangenaam iets" is. Denk aan de traditiegetrouwe: hij, zij zoekt, in de grond, enkel wat de reeds aanwezige groeps mening bevestigt: indien zulks gebeurt, dan komt die bevestiging als 'aangenaam' over.

Ook de discussiërende voorkeursgezinde - de meeste modernen en postmodernen - handelt m.b.t. waarnemen en waargenomen dingen weergeven zo: dat de stelling die hij/ zij voorstaat bevestigt, komt als 'welgekomen' en dus 'aangenaam' over en dus is het 'waar'.-- Ch.S. Peirce heeft indertijd, uitvoerig over die drie types van waarheidsopenheid gesproken.

1.b.-- Kennisleerstellig argumenteren. (51/52)

Een andere vorm van het verleggen van wat waar is naar het subject toe, individueel of collectief, is de theorie die het betoog als enige of als hoofdvorm van waarheidstoegang voorstaat.-- "Kunt gij dat bewijzen?". Zo klinkt het hier. Dat betekent overtuigend bewijzen in de vorm van een logische argumentatie hoe dan ook.

Retoriek.

Behalve wijsbegeerte en vakwetenschappen kenden de antieke Grieken ook 'welsprekendheidsleer' of "tèchnè rhètorikè".

1. Op het eiland Sicilië ontstond de retoriek, n.a.v. processen inzake herverdeling van gronden en dergelijke. In die zin was zij een echte welsprekendheidsleer. Leren goed argumenteren. Zo dat "het erin gaat". Zo dat er verstandhouding gesticht wordt "door de macht van het woord". Mettertijd groeide de antieke retoriek uit tot, behalve gerechtelijke, politieke (in de agora of volksvergadering) en 'epideiktische', d.i. met alle mogelijke overredingstechnieken agerende welsprekendheid. In dit laatste waren de eerste sofisten slagvaardig.

2. Onder keizer Augustus (-63/+14) was de retoriek als tot een echte communicatie- en interactieleer aan het uitgroeien, die vooral al wat letterkunde was, bestudeerde.

Daarin was tekstvorming een doorslaggevend iets. Een tekst, gesproken en vooral geschreven, ontstaat in vijf fasen of aspecten.

a. vinding

(heuristiek), bij Herodotos van Halikarnassos (-484/-425) ofwel 'autopsia', dankzij eigen waarneming weten, ofwel 'historia', onderzoek, dat gegevensmaterialen oplevert.

b. schikking

(harmologie, ordenen), die de volgorde der onderdelen van een tekst 'ordent'.

c. vormgeving

(stilistiek) die de definitieve tekst verwoordt. Deze twee laatste elementen heetten bij Herodotos, 'logos', ordentelijk opgestelde en gestileerde tekstvorming. -- Voor het gesproken woord volgden dan nog memorisering en voordracht.

Opgemerkt zij terloops dat een Chaïm Perelman (1912/1984) kan doorgaan als één der herstichters van de retoriek als argumentatieleer. Tegen de neo-positivisten (HF 03 (Empirisme); 04 (Kunsttaal); 06 (Taalfilosofie)) in en vooral tegen Frege (HF 05) in, die de weg tot de minachting van de natuurlijke en omgangstalen baande, hield Perelman aan de hand van zeer degelijke argumentatie staande dat ook het niet-kunsttalige spreken logisch geldig kan zijn. Cfr *Ch. Perelman/ L. Olbrechts, Rhétorique et philosophie*, Paris, PUF, 1952; id., *Traité de l'argumentation*, Paris, PUF, 1958.-- Dit gaf aanleiding tot wat men nu heet “neo-retoriek”.

Opm.-- Tegen de waarheidsaanspraken van deze en de vorige strekking kan reeds gelden wat Zenon van Elea (-500/ ...), leerling van Parmenides, in zijn tijd opmerkte: wanneer twee of meer stellingen met argumenten ‘verdedigd’ worden, ‘gefundeerd’ worden, ‘bewezen’ worden, dan loopt dit meestal uit op een “gij evenmin als ik bewijst alles”. Reeds

Aristoteles vatte één der stellingen van de epicurist Zenon zo samen. Aristoteles heette dat type van beweringen ‘dialectisch’ (de partijen brengen geldige maar onvoldoende argumenten naar voren) of ‘retorisch’ (de partijen redeneren met onuitgedrukte bewijsvormen).

Terloops: totaal waardeloos zijn de subactivistische waarheidsaanspraken niet: zij kunnen als lemmata, voorlopig aanvaarde hypothesen gelden.

2. -Toetsingstheorieën.

Om het louter subjectieve standpunt te kunnen overschrijden is een of andere vorm van toetsing nodig.

2.a.-- De coherentietheorie. (52/53)

Deze opvatting ziet waarheid blootkomen in het feit dat losse elementen van een betoog onderling tot ‘harmonie’ komen.

Logisch betekent dit dat er geen strenge contradictie of ongerijmdheid voorkomt in de uiteenzetting

Het begrip “logisch samenhangend systeem” is hier de vooropstelling bij uitstek.-- Een uiterst klein voorbeeldje zagen wij HF 42 (Socrates’ betoog dat Kefalos’ stelling inzake gewetensvol handelen altijd recht laten wedervaren tegenspraak inhoudt) waar gewezen wordt, via de gevolgtrekkingen, op de contradictie die een stelling kan inhouden. Kefalos’ redenering en betoog vertoont een logische splijtzwam: zij is niet coherent’ (‘consistent’).

Eén toepassing.

G.-G. Grenger, *Pensée formelle et sciences de l' homme*, Paris, 1967, zet, in een korte inleiding, uiteen welke betekenissen de term 'structuralisme' zo al kan vertonen.

A. Het begrip 'taalsysteem' van de Courthenay en de Saussure.

B. De Bourbaki-wiskunde - o.m. in de vorm van een door G. Cantor geïnspireerde verzamelingenleer die axiomatisch-deductief en geformaliseerd te werk gaat - verplaatst het taalsysteem van de gewone taal naar de 'geformaliseerde' talen.

C. *Martial Gueroult, Descartes selon l'ordre des raisons*, 2 vol., 1 (*L' âme et Dieu*), 2 (*L' âme et le corps*) Paris, 1953, verplaatst het begrip "samenhangend systeem" van de taal en het rekenen naar de structuur van een wijsgerig stelsel. "Het begrip 'structuur' zoals het door de structuralisten inzake geschiedenis van de wijsbegeerte is ingevoerd, bestaat erin een werk (versta: een denkstelsel) op zich te beschouwen als een betrekkelijk gesloten en zelfstandig systeem dat de structuralist wil doorgronden als systeem". O.c., 3. Aldus Granger.

Terloops: in tegenstelling tot een taal (en dan nog) en tot een streng geaxiomiseerd wiskundig stelsel zijn wijsgerige systemen zo dat de elementen ervan niet alleen door de situering in het systeem bepaald worden. M.a.w.: een wijsgerig stelsel is nooit totaal gesloten. Aldus steeds Granger.

Boas noemt dergelijke theorieën 'relationeel', d.i. eenzijdig gericht op betrekkingen. Hier de onderlinge betrekkingen der onderdelen van een wijsgerige uiteenzetting b.v. de (relationele) waarheid van een wijsgerig stelsel komt dus bloot dankzij structuuranalyse. Dit is het nagaan hoe de delen onderling met elkander overeen te brengen zijn,

2.b. -De correspondentietheorie. (53/58)

Deze is misschien de meest traditionele opvatting.-- De betrekking die hier geldt - het is dus weer een relationele theorie - is die van ... het kennend - denkend subject in een ontmoeting met het gegeven. Het gegeven en het denkbeeld waarin dat gegeven afgebeeld wordt, is beslissend.

Deze theorie werd de laatste decennia vooral afgebouwd. Letterlijk: 'afgebouwd'. Door mensen die wanneer zij hun werkelijkheidsvertrekpunten zouden bedenken, tot de bevinding zouden komen dat ook zij ergens dankzij een ontmoeting met een of ander gegeven tot hun 'waarheid' terzake gekomen zijn.

Opm.-- De discussie tussen immediatisten en mediatisten is te ingewikkeld om er hier uitvoerig op in te gaan.-- Toch dit.

(1) Zoals Ch. Lahr, *Cours de philosophie*, I (*Psychologie, Logique*), Paris, 1933-27, 1 3/125 (*Diverses théories relatives à la perception*), kort uiteen doet, verstaat men onder ‘mediatisme’ die opvatting inzake ontmoeting “subject/ object” die beweert dat wij als subjectief afgesloten het object, de werkelijkheid, vooral dan die van de ‘buitenwereld’, niet tenzij middellijk vatten.

Middellijk: d.i. b.v. doorheen zintuiglijke indrukken die uiteindelijk ergens tot ons, ons bewustzijn, doordringen.-- terloops: de cartesianen, met de nadruk die hun stichter, R. Descartes, legde op “la sens intime” de innerlijke waarneming, hebben stevast neiging tot mediatisme. De ziel, voor Descartes, was een pure ‘engel’ (puur immaterieel) in een machine’ (het lichaam als materieel-mechanisch stelsel). De vraag was dan natuurlijk: “Hoe weten wij dat de (zintuiglijke) indrukken die dan toch ergens tot onze ‘ziel’ (versta: bewustzijn) doordringen, ‘waar’ zijn?”.

(2) Zoals Lahr eveneens uiteendoet: het ‘immediatisme’ is die mening dat ons bewustzijn uitgeeft op de gegevens, de ‘werkelijkheid’.

De commonsensisten - met als stichter Thomas Reid (1710/1796; leider der “Schotse school”) - verzetten zich tegen “le sens intime” zoals Descartes met zijn ‘angelisme’ voorstond: voor hen bestaat in ons allen “la sens commun” (Claude Buffier, S.J. (1661/1737)) “het gemene verstand” (niet verwarren met “het gezonde verstand”) dat met het vatten van een waargenomen gegeven steeds de principiële werkelijkheid van het waargenomene associeert. Wij zeggen wel “principiël”, d.i. men neemt aan dat de waarneming ‘werkelijkheid’ biedt “tot nader order”, d.i. tot wanneer het tegendeel blijkt.

Het commonsisme herneemt, op zijn moderne wijze, de aloude correspondentie-leer van Platon en Aristoteles en later van de middeleeuwse scholastiek.

Op haar wijze herneemt deze ook de intentionele psychologie van Franz Brentano (1838/1917) - door ons letten op wat gegeven is, ervaren wij werkelijkheid - en in zijn spoor van b.v. ‘n Meinong (1857/ 1927), -- beiden leden van de Oostenrijkse school die gedeeltelijk de scholastiek, - met haar begrip ‘intentio’ (prima en secunda) herneemt.

Terloops: de 'intentio' is "het letten op" (aandacht hechten aan) of "gerichtheid van ons bewustzijn op" een of andere werkelijkheid, al was die 'werkelijkheid' niets anders dan een ingebeeld iets.

De eerste aandacht ('prima') is de gewone, dagdagelijkse aandacht die zo goed als altijd op de dagelijkse dingen 'gericht' staat.

De tweede aandacht is de aandacht gehecht aan de (eerste) aandacht. Dit is: 'reflexieve' of lusvormige aandacht. B.v. wanneer wij eraan denken dat wij aan iets denken.

Derrida.

Derrida is een veelschrijver van zeer hoog eristisch niveau. Zijn werken zijn zelfs voor zijn fanaten - en hij heeft er zeer veel - niet altijd gemakkelijk, ja, object van zeer heftige discussies soms. Immers zijn werken zijn hermeneutiek/ commentaren, ja, commentaren van commentaren. Denkers als Platon, Rousseau, de Saussure (vooral) worden op hun teksten genomen - men kent de uitdrukking "iemand bij zijn zwakke plek nemen" - zo dat Derrida, door handige manoeuvres inzake duidingen allerhande, ertoe geraakt zijn ... zoveelste duidingen in de eindeloze reeksen duidingen waarin ieder van ons - volgens hem - letterlijk 'gevangen' zitten, uit de tekst die hij 'afbouwt' ('déconstruction'), perst.

Zijn duidingen staan of vallen met "het oerschrift" ('écriture'), d.i. de betrekkingen der tekens - taaltekens op de eerste plaats - waarin wij letterlijk denken. Zonder dat netwerk van tekens (boodschappen) die doorheen tegenstellingen naar elkander verwijzen, is er zo goed als niets.

Derrida schrijft, spreekt, denkt alsof er enkel tegenstellingsparen van tekens zijn. Deze komen bloot in alwat wij, door innerlijk woord, denken, in al wat wij, door uitspreken, medelen!

M.a.w.: indien er iemand is die het immediatisme inzake subject-object 'de ontmoeting' afbouwt, dan is hij het. Dermate is hij mediatist.

Dit bleek o.m. in een twistgesprek tussen hem en Ricoeur en Jeanne Parain-Vial, in Montréal (zoals *J. Parain-Vial, Tendances nouvelles de philosophie*, Le Centurion, 1978, 90, vermeldt): er bestaat geen 'eerste' waarneming! Wat wel bestaat, is de oergrond van opborrelende duidingen (l'écriture of oerschrift) waarin ieder denken beoefenend wezen a.h.w. verstikt als enkeling die direct contact met het gegeven zou willen. Wij zijn opgenomen in de eindeloos opborrelen - de oerdrift van tekens (akoestische, geschrevene, gesprokene enz.) waarvan wij - ik, gij, wij - iets opvangen dat in ons - in mij, u, ons - weer tot geïndividualiseerd teken wordt,-- voor de zoveelste maal.

J. Parain-Vial, o.c., 86.-- Derrida bekritiseert - of liever 'deconstrueert' - Husserl's theorie inzake waarneming. "Dat waarneming niet bestaat (of althans wat men 'waarneming' heet),-- dat zij niet de rol van oorsprong speelt en dat in zekere zin alles 'begint' met de weergave ('représentation') ..."

Men weet dat de teksten van de middeleeuwse topdenker der scholastiek, S. Thomas van Aquino, krioelen van de term 'quodammodo' in zekere zin.

In de traditionele oordeelsleer onderscheidt men én onderwerp én gezegde zo dat van het onderwerp het gezegde uitgezegd wordt. Doch wanneer een of andere modaliteit ingevoerd wordt (die of het onderwerp aangaat, zoals b.v. 'sommige' of het gezegde, zoals "in zekere zin"), dan voert deze modaliteit of voorbehoud een schakering in die de betekenis van de zin soms grondig kan veranderen. Hierbij hebben wij het nooit over de modaliteit 'niet' (zoals b.v. "Alles begint niet met de weergave") maar wel over alle schakerende (differentialen invoerende) modaliteiten.

Let erop hoe - sluwe vos als hij is - Derrida, in de discussie met andersdenkenden die hem vragen stellen, "in zekere zin" invoert. Zo heel terloops! Zo onopgemerkt bijna. Het is bijna "un non-dit", iets dat niet uitdrukkelijk gezegd wordt!

Dat - die modaliteit - heet de grote traditie "cum grano salis" met een korreltje zout. - Stilistisch komt het hier op neer: met een modaliteit kan men van alles beweren en nooit eigenlijk weerlegbaar zijn. Want "in zekere zin" heeft Derrida, hoe hij ook overdrijft, altijd en overal gelijk (wat een universele, iets dat algemeen geldig is, is).

J. Parain-Vial, o.c. 82.-- Derrida, in de discussies, haalt o.m. de kunstgaanderij te Dresden aan.-- Daar stelt men een doek van Teniers ten toon, dat zelf een gaanderij weergeeft met een schilderij die op haar beurt een gaanderij met schilderij weergeeft en zo eindeloos.

Zo tekent Derrida zichzelf als dolend in die eindeloze reeks gaanderijen met weergaven van weergaven van weergaven ... Alsof er buiten die gaanderij niet ook 'werkelijkheid' was! Dàt is hypermediatisme. Op de duur is er geen gegeven werkelijkheid meer die in ons bewustzijn afgebeeld wordt - gebeurlijk met de nodige onnauwkeurigheden - maar enkel eindeloos door te geven afbeelding op zich waarin wij ronddolen, afgesneden van wat afgebeeld wordt.

Dat de afbeeldingen van de gegevens doorgegeven worden in een cultuurhistorische reeks - 'parafrasis' in antiek Grieks-woorden, tekens allerhande, dat is juist. Maar ondertussen gaat het, - behalve in het geval van mediatisten/ mediatistes ook over wat afbeeldbaar is en in feite afgebeeld wordt.

Dat wij "cultuurhistorisch bepaald" zijn in een reeks tradities inzake termen, oordelen, redeneringen allerhande, is waar. Maar, behalve in het geval van degenen die slechts naar de termen kijken en niet naar wat die termen inzake gegevens bedoelen, ... gaat het altijd min of meer over de gegevens waarover men in termen spreekt!

Nog één vraagje.

Indien Derrida beweert dat er geen gegeven is maar enkel afbeelding (niet van gegeven want dat mag er eigenlijk niet zijn maar van wat?), hoe onderscheidt hij 'gegeven' van 'afbeelding'? Is er dan nog 'verschil' ('différence') tussen 'gegeven' en 'afbeelding'? Of vallen 'gegeven' (wat afgebeeld wordt) en 'afbeelding' als totaalidentisch gewoon samen?

Hoe verklaart men dan dat alle talen de beide termen in een tegenstellingspaar verwoorden? Of zijn 'gegeven', d.i. het afgebeelde, en 'afbeelding' slechts in zekere zin totaal hetzelfde?

Totdaar één der heetste punten van de discussie rond de correspondentietheorie inzake 'waarheid', d.i. klaarlijkheid van wat is.

Opm.-- J.M. Bochenski, O.P., Wijsgerige methoden in de moderne wetenschap, Utr./Antw., 1961, geeft ons inzage in

a. *De beschrijvende methode*, die vooral in de husserliaanse fenomenologie haar waarde bewijst (de antieke retoriek kende ook al, op haar wijze, beschrijving, verhaal en verslag), en

b. *De reductieve methoden*, die b.v. in natuurwetenschappen gelden of in menswetenschappen (denk aan de verstehende of 'begrijpende' ('comprehensieve') methode van W. Dilthey (1833/1911: Geisteswissenschaften)). -- Deze verschillen nogal van de louter semiotische (tekenleerstellige) en axiomatisch-deductieve (logistische en wiskundige) methoden, die veeleer thuishoren in de mediate werelden.

A. de Groot, *Methodologie (Grondslagen van onderzoek en denken in de gedragswetenschappen)*, 's - Gravenhage, 1961-1, 29, geeft ons het schema van de zakelijke, de woordelijke overschrijdende definitie.

De “cyclus van het empirisch-wetenschappelijk onderzoeken” zoals hij dat heet, begint - tot spijt van de mediatisten - met waarnemen, veralgemeent/ veralgeheelt tot inductieve resultaten, leidt deductief uit wat bereikt werd, toetsingen af, en eindigt met een waardeoordeel.

Dat is zuivere correspondentie! Fase 1 (waarneming) en fase 4 (toetsing) baden letterlijk in gegevens. De fasen 2 (inductie), 3 (deductie) en 5 (waardeoordeel) zijn de ‘mediatisering’, d.i. wat onze geest uit de gegevens haalt, d.i. afbeeldingen.

2.c.-- de ‘voluntaristische’ waarheidstheorie. (58/61)

G. Boas eindigt met blijkbaar die opvatting inzake klaarlijkheid die hem ‘ligt’! Wantrouwig tegenover sommige karikaturale en zelfs simplistische voorstellingen van de vorige theorieën, de correspondentietheorie inbegrepen, kiest hij voor de tussenkomst van de wil tot onderzoek.

Iedere ‘weergave’ - zo beweert hij - is slechts ‘mediaat’, d.i. een teken (de gegevens zijn reeds tekens) dat geduid, geïnterpreteerd, wordt. Die duiding zelf heeft nood aan toetsing. Hoezo? Wie uitgaande van een gegeven (teken dat al geduid is) een doel dat met het gegeven in verband staat, voor ogen houdt zo dat in de vorm van een experiment, d.i. een proefondervindelijk iets, het gegeven, d.i. het in dat gegeven aanwezige teken (informatie) en diens duiding, “aan de tand voelt”, zal experimentele ‘waarheid’, klaarlijkheid, vinden.

Ch. Lahr, S.J Cours de Phil.. I (Psy. Log.), Paris, 1933-27, 583, definieert ‘experimenteren’ als volgt: “door een ingreep van de menselijke wil, ‘kunstmatig’, het zich tonen van fenomenen uitlokken”, zo dat binnen omstandigheden door degene die uitlokt, welomschreven omstandigheden (die gans onder controle zijn), de hypothese (lemma) die men wenst te toetsen, hetzij bevestigd hetzij weerlegd wordt.

Dit aspect als doorslaggevend voorstellen inzake waarheid behelst ‘experimentalisme’, een bij uitstek Angelsaksische: traditie.

Lahr, o.c., 604, haalt *Francis Bacon of Verulam* (1561/1626; bekend om zijn baanbrekend werk *Novum organum scientiarum* (1620)).

D.m.v. modellen die ‘spreken’ (een vorm van klaarblijkelijkheid!) tekent Bacon drie methodes.

1.a. De rein empiristische rationelen gelijken op mieren die er zich mee tevreden stellen 1. materialen’ (gegevens) zonder samenhang of gelijkenis op te hopen.

1.b. De a-priorische of reine rationelen gelijken op de spin die uit haar lijfje bewonderenswaardige webben ‘produceert: vol verfijning en symmetrie maar zonder stevigheid of bruikbaarheid.

2. De experimentele rationelen echter gelijken op de bij die uit de bloemen (de gegevens) de materialen van haar honing puurt, maar daarna - dankzij haar eigen vaardigheid - die materialen uitwerkt tot o.m. nectar.

Zo pas - aldus Bacon - kan men zijn hoop stellen op het nauwe samengaan van ervaring en rede, wier echtscheiding - een troosteloos iets – tot nog toe alles in de war stuurde in de wetenschappen. (*Novum Organum*).

Meteen hebben wij in notendop de drie hoofdtendensen van het moderne rationalisme sedert het einde der middeleeuwen.

Het is overduidelijk dat, achter G. Boas’ boek en diens accent op het teken dat in de gegevens zelf aanwezig is en daar op onze duiding wacht, naar Ch.S. Peirce verwijst.

Voor Peirce immers zit de ons omgevende en ook in ons aanwezige werkelijkheid vol tekens, d.i. informatie. Die tekens - hij zegt uitdrukkelijk dat hij, inzake verwijzing van ons denken naar de werkelijkheid, “scholastical realist” middeleeuws realist (begripsrealist) is - worden weergegeven, zo goed en kwaad als dat gaat, in onze denktekens, d.i. onze denkbeelden. Die beide tekens of informatietypes, in het object en in het subject, worden verwoord binnen het tekensysteem der taal in taaltekens, schrijftekens en spreektekens.

In zijn *How to Make Our Ideas Clear*, in: *Popular Science Monthly*, Bd. 12 (1878): 286/302, verwoordt Peirce zijn pragmatic maxim - pragmatisch. stelregel -: “Consider what effects (ga na welke effecten), that might conceivably have practical bearings (die op denkbare wijze praktische draagwijdte vertonen), we conceive (wij denken ons in) the object of our conception to have (dat het voorwerp van ons denken zal hebben) (ook 59-2) Then our conception of these effects is the whole of our conception of the object (in dat geval is onze opvatting (dat wat wij ons indenken) van deze effecten het geheel van onze gedachte van het object)”. (*R. Berlinger, Hrsg./ Kl. Oehler, Uebers., Ch.S.S. Peirce, Ueber die Klarheit unserer Gedanken, Frankf.a.M., 1968, 62f.*).

M.a.w.: de pragmatische of op de uitwerksel en - effecten - afgestemde stelregel zegt dat men maar weet wat een begrip eigenlijk, d.i. in de hem eigen werkelijkheid, inhoudt, indien en voor zover men “ermee werkt” - experimenteert - .

Opm.-- Herlees HF 42, waar Socrates- Platon ‘gevolgtrekkingen’ uitlokken om te weten wàt juist Kefalos’ definitie begrippelijk juist inhoudt.

M.a.w.: Waarop zal dat begrip (theorie) - indien men het (ze) toepast - neerkomen?” is de hoofdvraag van de pragmatische stelregel.

Opm.-- Natuurlijk werd deze stelregel misverstaan doordat men hem duidde niet vanuit Peirce’s axioma’s maar vanuit de eigene, eraan vreemde.

Peirce: “Men heeft deze stelregel een septisch en materialistisch beginsel geheten.-
- In feite is hij slechts de toepassing van het enige beginsel der logica dat Jezus aanbevolen heeft: “aan hun vruchten zult gij ze erkennen”.

Wat inhoudt dat deze stelregel nauw aansluit bij de gedachten van het evangelie”.

“Ook behoren wij de term “praktisch draagwijdte” - practical bearings - niet in een lage en gemene zin (“in a low and sordid sense”) te duiden”.

Ziedaar wat Peirce zelf eraan toevoegde.

Opm.-- Peirce had daar nog een in onze vroegere catechismussen vermelde “pragmatische stelregel” kunnen toevoegen. Wij halen gewoon aan, in de oude taal:

“De vrugten des H. Geest”.

Deze twaalf, die den H. Geest in ons komende uytwerkt, te weeten: liefde, blijdschap, vrede, verduldigheyd, goedertierendheyd, goedheyd. langmoedigheyd, zagtmoedigheyd, getrouwigheyd, zedigheyd, eerbaerheyd reynigheyd. -- Omdat men – gelyk men zegt - uyt de vrugten den boom kent, alzoo uyt de vrugten van den H. Geest byzonder kent in wie den heyligen geest woont en vervolgens wie regtveerdig is”.

Men ziet dat deze sappig-archaïsche tekst de pragmatische stelregel uitstekend kent.

Peirce was - zo gezien - slechts de spreekbuis van een oeroude traditie die hij, weliswaar, in een moeilijke Engelse tekst heeft verwoord.

Opm.-- Hegel door Fr. Engels geduid. (60/61)

Waarom staan wij stil bij Engels' duiding van Hegel? Omdat er een theorie omtrent de 'waarheid' (klaarblijkelijkheid) echter schuilgaat die waardevol is. Dit sluit dus perfect aan bij wat voorgaat.

Bibl. st.: *Friedrich Engels, Ludwig Feuerbach und der Ausgang der klassischen deutschen Philosophie*, Stuttgart, 1888-2, in initio.

Thema: Hegels adagium (stelregel)! "Alles was wirklich ist, ist vernünftig. Und alles was vernünftig ist, ist wirklich" (*Grundlinien der Philosophie des Rechts*).--
Luisteren wij naar Engels' commentaar.

In Hegel's taalgebruik - niet in dat van velen onder degenen die hen vanuit hem vreemde axiomata duiden - is niet alles wat feitelijk bestaat, meteen al 'werkelijk'.

Want werkelijk betekent bij Hegel ook "al wat een gegeven juist vat en het gevraagde eraan verbonden juist oplost". In die zin en niet in een andere zin moet Hegel's adagium begrepen worden.

'Werkelijk' is dan ook 'vernünftig' redelijk verantwoordbaar. Kortweg 'redelijk' of 'rationeel'. Ook is 'werkelijk' hetzelfde als 'noodwendig'. Het gegeven immers met het hem eigen gevraagde vergt, noodwendig, d.i. als oplossing in een noodsituatie, een 'werkelijke' oplossing.

Indien en voor zover die oplossing het gevraagde vat en verwerkelijkt, dan blijkt of die oplossing de juiste, redelijke, noodwendige is. Dan pas blijkt haar waarheid.

'Waarheid' in de pragmatische zin: "Welke zijn de effecten inzake probleemoplossing?". Aan de vruchten kent men de voorgestelde oplossing: beantwoordt zij aan "de verwachtingen" dan is zij (blijkt zij) de 'ware' oplossing. Wanneer én gegeven én gevraagde tot hun volle recht komen, dan blijkt - klaarblijkelijkheid - , toont zich de ware oplossing.

Engels.

De ene of andere regeringsmaatregel - b.v. inzake belastingen - is, eens uitgevaardigd, slechts 'werkelijk' (de ware maatregel) voor zover hij past in de totaliteit - "het levende geheel" zegt Hegel - van de staat.

Blijkt het - klaarblijkelijkheid - dat de maatregel 'slecht' (onwaar) is, maar wordt hij niet ingetrokken, dan blijkt o.m. de 'slechtheid' der onderdanen die niet reageren en de onwerkelijkheid van de maatregel niet bloottrekken.

Opm.-- Revolutionaire theorie.

De pragmatische ‘waarheid’ (klaarblijkelijkheid aan de hand van de effecten) is - indien er ‘onwerkelijkheid’ (der oplossingen) is én indien die ‘onwerkelijkheid’ tot een voldoende aantal geesten doordringt die daarenboven nog tot actief ingrijpen bereid zijn,- soms revolutie-stichtend.

Dat heeft met zijn denkgenoot Karl Marx Friedrich Engels zeer goed gezien.-- Hegel spreekt steevast met geestdrift over de Franse revolutie (1789/1799). Want volgens hem was de Franse monarchie die “bij Gods genade” (de formule die het sacrale karakter vertolkt) ooit ‘werkelijk’ was (toen de mentaliteit samen met de historische situatie erop wachtten) ‘onwerkelijk’ (niet meer probleemoplossend) geworden en dus niet meer ‘nood.wendig’ (aan een nood beantwoordend) en dus niet meer redelijk, d.i. met de rede die de werkelijkheid toetst, niet meer te verantwoorden, te verrechtvaardigen.

De Franse revolutie ‘vernietigde’ (deconstrueerde) de monarchie. Want die monarchie was “het onwerkelijke” en de revolutie was “het werkelijke”. Zo althans waren de toenmalige verwachtingen.

Engels.

“Zo wordt in de loop der ontwikkeling al het vroegere onwerkelijk, verliest het zijn noodwendigheid, zijn redelijkheid. Op vreedzame wijze, wanneer het vroegere verstandig genoeg is om plaats te maken. Op gewelddadige wijze, wanneer het zich verzet tegen die noodwendigheid”.

Opm.-- Zo ziet men hoe met Marx, Engels een spiritualistische theorie, die indien goed begrepen goed is, in een materialistische zin omgebogen, “op de kop gezet” maakt.

Engels.

Zoals de bourgeoisie door grootindustrie, concurrentie, wereldmarkt alle stevig gevestigde instellingen op praktisch gebied op losse schroeven zet, zo zet de hegeliaanse filosofie alle op definitieve, absolute ‘waarheid’ aanspraak makende begrippen en aan die ‘waarheid’ beantwoordende, ‘absolute’ menselijke situaties op losse schroeven.

Voor haar bestaat niets dat definitief, ‘absoluut’, ‘heilig’ is: van alles en aan alles, toont zij de vergankelijkheid aan. Volgens haar bestaat niets tenzij het ononderbroken proces van het worden-en-vergaan, van het eindeloze evolueren van het lagere naar het hogere.--

M.a.w.: Marx, Engels imiteren het burgerlijke toonbeeld maar tegen de burgerij in!

Steekproef 7.-- moderniteit. (62/77)

Nadat wij enkele - niet alle - hoofdlijnen van ons standpunt hebben verduidelijkt, kunnen wij nu rechtstreeks de actuele filosofieën bespreken.

Het eerste thema is natuurlijk “al wat ‘modern’ is” af te lijnen tegen “al wat premodern is” en “al wat zich postmodern heet”.

Oorsprong.-- Staan wij stil bij een cultuurhistorisch vocabularium.

1. Onze huidige term ‘modern’ stamt af van het Latijnse ‘hodiernus’ -- een term die, vanaf +-500, ook als ‘modernus’ uitgesproken werd --, die betekende “huidig/actueel/ hedendaags” (wat wij nu wel eens als “in zijn” weergeven).

2.-- Middeleeuws taalgebruik.

Vanaf 900 wordt die term in kerkelijke middens (de clerus begint de cultuur als “culturele voorhoede” te beheersen) tweeledig gebruikt.

a.-- melioratief.

Ondernemend,-- op de hoogte van de nieuwste gegevens (feiten, denkbeelden) -- “bij zijn” -- ;-- open van geest, ja, soms vrijzinnig.

b.-- pejoratief.

Belust op al wat nieuw is of schijnt omdat het nieuw is of lijkt;-- modieus,-- actualistisch (in het voorbij-ijlende ogenblik opgaand), gedragen door de vaart van actuele, voorbij rennende stromingen;-- lichtvaardig (niet diep op de zaken ingaand).

3. -- Modern gebruik.

Tussen 1520 en 1650 vooral wordt de term ‘modern’ voor het eerst bewust aangewend om ‘niet-middeleeuws’ of ‘post-middeleeuws’ aan te duiden.

De basisbetekenis blijft ‘melioratief’: “huidig/ actualistisch” vooral vooruitstrevend, progressistisch.

Kenmerkend voor de Renaissanceperiode, d.i. het Trecento in Italië,-- toppuntperiode onder paus Leo X (één der Medici) (1475/1521),-- later, in Frankrijk, onder François I (1494/1547),-- uiteindelijk over het hele westen.

Eén der titels van die tijd luidt ‘overgangstijd’ (nl. van premodern-middeleeuws naar modern).

Totdaar een korte semasiologie (betekenisleer). Nu de inhoudelijke ontleding. Want al wat postmodern of postmodernistisch is, rekent hoe dan ook af met al wat modern heet. Het debat sedert de romantiek (1790+) draait rond het vooruitstrevende, het vooruitgangsgeloof.

Het tweesnedige moderne levens- en wereldgevoel.

Herlees even HF 61 (Ononderbroken proces van opgang- en - neergang): Engels, als cultuuranalist heeft zeer juist gezien! De burgerij, vanaf de laat middeleeuwse steden, in Italië het eerst, heeft de aloude, ‘heilige’ en vaststaande cultuurelementen op losse schroeven gezet. Dat is tot op heden zo gebleven.

De moderne wetenschappen.

Hand in hand met de opkomende en zegevierende burgerij - “die Bourgeoisie” zeggen marxisten - komt de moderne wetenschap op.

G. Van Steendam, Wetenschap op zoek naar ethiek, in: Onze Alma Mater 39 (1985): 2, 81/117, wijst, in de inleiding, op het “dubbel gelaat” dat de wetenschappen eens dat zij modern zijn, vertonen.

Enerzijds een uiterst constructief, anderzijds een zeer gevaarlijk aspect! Zulks is zelfs tot het gemene verstand, de gewone mensen inbegrepen, doorgedrongen en is, in zowat alle industrielanden vooral (maar niet alleen), tot Ecolo-pacifisme uitgegroeid.

Immers de moderne wetenschappen, vooral in haar exacte (proefondervindelijk-wiskundige) vormen (Coppernicus, Tycho Brahe, Johannes Kepler, Galileo Galilei (1564/1642; stichter der exacte wetenschap)), zijn ‘positief’ (‘stellig’) in die zin dat zij louter feiten trachten te beschrijven, vanuit één of ander standpunt.

Met dien verstande dat de ethische waarden - want ‘waardenvrij’ (zoals dat vaak heet) in de strikte zin zijn zij nooit, maar dan ook nooit - buiten beschouwing gelaten worden.

Wanneer men het over de ‘waardenvrijheid’ van de stellige wetenschappen heeft, dan bedoelt men altijd de ethische (al of niet door religie of zo begeleide) waarden.

Dat heet men ook het ‘reductief’ tot het aards-bruikbare herleidende, ‘seculaire’ of ‘seculiere’ wezen van de typisch moderne vakwetenschappen.

Wij weten nu, eens dat wij loskomen uit de vooruitgangsroes, dat moderne wetenschappen en de technieken die eraan vastzitten, allesbehalve enkel welvaart en vooral welzijn scheppen.

Denken wij aan “de sociale kwestie” waarbij een klein getal veel geld, verdienende mensen de hele economie trachten te beheersen met verwaarlozing van het welvaren en vooral algehele welzijn van grote,- arbeidende of arbeidzoekende, massa’s. Wat b.v. een Karl Marx zeer duidelijk heeft gevoeld.

Dit verklaart HF 07 wat daar vermeld wordt als ‘maatschappijkritiek’ of “communisme/ fascisme, liberalisme/ libertarisme (anarchisme), onderontwikkelings-theorie”.

Zonder de ‘bourgeoisie’ en de moderne vakwetenschappen - MacLuhan sprak van ‘vakidiotieën’ - zou van al die dingen zo goed als geen sprake zijn.

Het moderne ‘levensgevoel’

Men zou nu ook van ‘lifestyle’ (levensstileren) kunnen spreken.-- *Marshall Berman, All that is solid, melts into Air (The Experience of Modernity)*, London, 1985, typeert als volgt.

‘Modernity’ wordt door Berman bekeken vanuit het waardevoelen (HF 19, 31 (Het ‘goede’)): ons transcendentel aanvoelen van waarde(n) is zo dat het b.v. overmoedig waardeert (vooruitgangsgroes) of angstvol afweert (doemdenken).

Berman.-- Is ‘modern’ het samengaan of het afwisselen van overmoed, in het aangezicht van wat men meent aan te durven, aan te kunnen, en angst, in het aangezicht van al de bedreigingen die wat men meent aan te durven, aan te kunnen, op losse schroeven zetten.

a.-- De moderne mens doorleeft, om met Goethe te spreken, een faustiaans levensgevoel: met zijn tijdgenoten, in de lijn van de grote beginfiguren van de moderniteit, ziet hij ongekende mogelijkheden, -- ontwerpen, vernieuwingen,-- voegen wij daaraan toe: revoluties. Dat is de taal van het machtsgevoel.

b.-- Dezelfde moderne mens - aldus Berman steeds - ervaart gemakkelijk de steevaste veranderingen in zijn levenssfeer veranderingen die hij zelf, als machtsmens, bewerkstelligt - als bedreigingen, onzekerheden, risico’ s. De moderne man/ vrouw is eigenlijk nooit zeker. Morgen kan het al anders zijn.

Vooraf levensbeschouwelijk.

a. De traditiegebonden mens (premoderniteit) leeft vanuit door overlevering ingeprente solide zekerheden.

b. De moderne mens is, als ontwortelde, in een sfeer thuis waar alles op losse schroeven staat. Religie, moraal,-- werkzekerheid, huwelijkszekerheid, enz. zijn onzeker geworden. “All that is solid, melts into air” zegt Berman: “Al wat stevig, ‘solid’ is, smelt weg de lucht in,-- verzwindt”.

Ziedaar wat een Berman, na grondige analyse, denkt wat ‘modern’ levensgevoel zijn kan.

Revoluties. Revoluties. Revoluties.

Er hebben altijd omwentelingen bestaan. Maar de moderne - reeks - omwentelingen heeft één hoofdkentrek, nl. de 'fundamenten' of 'grondlagen' zelf van het cultuursysteem worden "op losse schroeven" gezet.

De term 'revolutie'

'Revolutie' was oorspronkelijk een astrologisch-astronomische term. Men denke aan de titel van één der grondleggers van de moderne exacte methode inzake wetenschappen (natuurwetenschappen natuurlijk), *Nikolaas Copernicus* (1473/1543; pools kanunnik) "*De revolutionibus orbium coelestium libri sex*, Norimbergae, 1543".

Niet enkel Copernicus maar b.v. ook een Chaucer (Geoffrey Ch.: 1340/ 1400; Engels dichter) kende enkel de sterrenkundige zin van de term in 1391.

Maar, zodra de moderne tijd aanbreekt, verschuift de betekenis. Niet verwonderlijk: alleen al op politiek gebied zijn er 1642 en 1688 (Engelse revolutie) 1776/1783 (Amerikaanse revolutie) 1789+ (Franse revolutie), 1917 (sovjetrevolutie), 1949 (Chinese communistische revolutie). Om de opvallendste te vermelden.

P. Hazard, Le crise de la conscience européenne (1680/1715), Paris, 1935.

O.c., 3/29, wordt betiteld "De la stabilité au mouvement", van de stabiele naar de onstabiele situatie.

De term 'metabologica' (de leer der psychologische veranderingen) past hier.

Hazard.-- "Wat een tegenstelling! Welke bruuske overgang! Tussen 1680 en 1715.

1.-- Rangorde, tucht, orde (waarvan het gezag de verzekering op zich nam), dogma's die op stevige wijze het leven beheersen. Ziedaar wat de XVII-d' eeuwers vooropstelden.-- De meerderheid der Franse bevolking dacht als Bossuet (1627/1704; bisschop van Meaux, bekend om zijn geschiedtheologisch hoofdwerk *Discours sur l'histoire universelle* (1681).

2.-- Dwang, gezag, dogma's: ziedaar wat degenen die daar onmiddellijk op volgen, de XVIII-d'eeuwers, uitspuwen

Plots denkt Frankrijk als *Voltaire* (1694/1778), bekend om o.m. *Candide ou l'optimisme* (1759; spot omtrent Leibniz' optimisme), *Essai sur les moeurs et l'esprit des nations* (1760; de tegenvoeter van Bossuet)".

"Met andere woorden - aldus Hazard - een revolutie".

De religieuze revolutie.

Hazard. – De XVII-d' eeuwiers zijn gevestigde 'christenen': zij stellen een op de godheid gegrondveste orde inzake recht voorop; zij weten zich geborgen in een samenleving waarvan klassen ongelijk berechtigd zijn.-

De XVIII-d' eeuwiers zijn tegen het gevestigde christendom: de "louter menselijke" natuur is voor hen 'grondslag' van iedere rechtsordening. Zij dromen enkel van één ding: 'égalité' (gelijkberechtiging).

Opn.-- Ziedaar wat in Frankrijk, op enkele decennia tijd, gebeurde en naar heel Europa - en op onze dagen naar de hele planeet - overwaait: een revolutie inzake grondslagen.

In onze kerkelijke middens heerst de klacht dat wij niet meer weten welke godsdienstleer te geven aan 'onze' kinderen. Waardoor? Doordat einde XVII-de eeuw een Subversieve, permissieve, libertijns-atheïstisch-materialistische omwenteling in de gedachten van een nieuwe culturele voorhoede wortel schoot.

"Het rijke in zich opgesloten roomse leven der klerikale kerken (de protestanten leven nog van de roomse voedingsbodem)" heeft tot na W.O. II (1939/1945) die omwenteling in de kinderen tegengehouden. Maar de media, in de handen van een, - vaak libertijns-atheïstisch-materialistische voorhoede, hebben "de gesloten zuil" (versta: leefmidden) der kerken - de orthodoxe in het oosten inbegrepen - open gegooid, mèt alle opvoedingsgevolgen vandien. Wij. Gelovigen, zijn sedertdien 'gemoderniseerd'.

Toelichting.

H. Barth, Revolution und Tradition (Ein Versuch zur Selbstverständigung der Philosophie), in: Saeculum (Jahrbuch für Universalgeschichte (München)) 14 (1963): 1/10, kan dienen als toelichting.

Het artikel stelt weliswaar de Franse revolutie (1798+) centraal maar valt breed uit.

a.-- Tussen de Renaissance (Francesco Petrarca (1304/1374; humanist) en na hem, in zijn 'humanistisch' spoor), enerzijds, en, anderzijds, 1769 (aanvang der Franse revolutie) situeren zich denkbeeldverschuivingen.

Zo: de aartsbisschop van Kamerijk (Cambrai), *François de Salignac de la Mothe - Fénelon* (1651/1715; bekend om zijn *Aventures de Télémaque* (1699)) uit, o.m. in zijn *Télémaque*, een genadeloze kritiek op de sociale mistoestanden binnen het toen al neergaande Ancien régime (sacrale monarchie). Van een 'modern' christelijk standpunt.

In zijn politieke filosofie stelt Fénelon niet de koninklijke monarchie of ook niet “de wilde massa” voorop maar het soevereine volk.

Zo *J.J. Rousseau* (1712/1778, *Le contrat social ou principe de droit politique* (1762);-- *Emile ou sur l' éducation* (1762)) is voorstander van drie revoluties:

a. Een opvoedkundige (*Emile*), die gezag, orde, traditie tussen haakjes tracht te zetten om “een terug naar de (louter menselijke) natuur” te prediken;

b. Een politieke (*Contrat*), die gezag, orde, traditioneel vorstendom “op losse schroeven tracht te zetten;

c. Een religieuze, die van de ‘positieve’ (versta: op openbaringen gesteunde, Bijbelse) religie naar de ‘natuurlijke’ religie, in rouseauistische variante: prebijbelse primitivistische, religie omslaat.--

Rousseau.-- “Gij vertrouwt U op de huidige gevestigde orde zonder eraan te denken dat die orde onderhevig is aan onvermijdelijke revoluties (...). De rijksgrote wordt een “kleine man”. De rijke mens wordt een arme. De alleenheersende vorst wordt “een onderdaan”. (...). Wij naderen de crisistoestand - “l' état de crise” - en de eeuw der revoluties”. (*Emile*).

Opm.-- Wat een Fénelon in postchristelijke geest voorstaat, dat staat Rousseau voor in postmoderne geest. Want Rousseau is nog grondig modern, maar dan zo dat het moderne bij hem uit zichzelf postmoderniseert. Bij Fénelon spreekt de premoderne mens die het gevestigde christendom, dat t.o.v. het evangelie een leugen is geworden, doorziet en moderniseert.

b.-- Steeds Barth.

Na de Franse revolutie. - Zo: *Alexis de Tocqueville* (1805/1859; *L' ancien régime et la révolution* (1856)) in 1850: “Op dit ogenblik is het duidelijk: de ‘vloed’ stijgt. Wij zullen niet het einde van de ongehoorde revolutie te zien krijgen”.

Zo: *Maurice Joly*, in een werk met de curieuze titel “*Gesprek in de onderwereld tussen Machiavelli* (1469/1527; *Il principe* (De vorst); humanistisch politiek denker) en *Montesquieu* (1689/1755); *L' esprit des lois* (1748); verlicht-rationalistisch politiek denker”, verschenen in 1854, heeft het over “l' ère indéfinie des révolutions” (de eindeloze periode der revoluties). Zo: *Jakob Burckhardt* (1818/1897; *Die Kultur der Renaissance in Italien*) verwoordt het als volgt: “die ewige Revision” (het eeuwige herzien). Het hoofdgevoel in zijn dagen heet hij “das Gefühl des provisorischen” (het gevoel dat het allemaal maar voorlopig is).

Zo: *Constantin Frantz*, tegenstander van Bismarck en voorvechter van Duits en Europees federalisme, in zijn *Naturlehre des Staates* (1870): “Het voorlopige is de algemene kentering van de huidige situatie”.

H. Barth over de moderne filosofie (68/77)

Barth meent te moeten wijzen op twee denkers van groot formaat die de revolutionaire wezenaard der moderniteit niet enkel politiek maar vooral filosofisch verwoorden.

a.-- Immanuel Kant (1724/ 1804: toppunt én crisis der moderne filosofie), de grote ‘Aufklärer’ (verlicht-rationalistische geest) kende twee perioden:

a/ een precritische, ‘dogmatische’ en

b/ een ‘kritische’. De kritiek, hoofdkentrek van zijn denken, ving aan in 1781, met zijn *Kritik der reinen Vernunft*. Kant is door en door rationalist. En toch: met juist dat doorgezette rationalisme doorbreekt hij de traditie bereidt zo de tweede moderne filosofieën voor.

Barth. (77) -- Kant ziet twee machten die de cultuur (HF 11) beheersen:

a/ Het dogmatisme. gebaseerd op de traditionele metafysiek (HF 21; 22 (zelfoverschatting der metafysiekers). Deze weigert of omzeilt het grondslagenonderzoek zoals de verlichte geesten, reine of empirische rationalisten (HF 59 (Bacon)) of, nog meer, experimentele rationalisten, ze opvatten. Zij wortelen in een traditie. Waarvan zij de grondslagen aanvaarden als lemmata, hypothesen, die zij via inductieve redeneringen trachten “waar te maken”.

b/ “*die kritische Vernunft*” de kritische rede, die de diepte van de crisis der tradities, religieuze, morele, politieke e.d.m. vat en tracht te verklaren of te bezweren. Want met Kant begint het Duitse idealisme dat op een Hegel en een Schelling zal uitlopen, die op hun romantische (Schelling) of romantiserende (Hegel) manier een nieuwe, ‘moderne’ metafysiek trachten te stichten.

b. -- G.F.R.W. Hegel (1770/1831; Duits of ‘absoluut’ idealist). die een analoge tweeledigheid in Hegel ontdekt.

a/ Het positieve (versta: de traditie, dogmatisch (= in volle vertrouwen) vooropstellend). Heet ‘positief’ in hegeliaans taalgebruik,

1. Al wat feitelijk bestaat, al wat gevestigd, traditioneel verworteld is,
2. voor zover het aanspraak maakt op onvergankelijkheid, 'heiligheid' (onaantastbaarheid, taboekarakter), onschendbaarheid en dus voorwerp van diepe verering en toewijding is zo dat het dit doorzet,-- desnoods met gewelddadige middelen.

Hier wordt een grondslagenonderzoek, versta: grondslagenkritiek, afgeremd.

Terloops: het bekende schema "Identiteit (wat men is)/ zelfbevestiging (zich mordicus staande houden)/ ontkenning (tegen wat die identiteit betwijfelt)" komt hier duidelijk in Hegel's typering van het dogmatisch-traditionele denken door.

Dit drieledig schema kan als volgt samengevat: "ik ben wat ik ben/ ik hou dit vol/ tegen alles in".

Terloops: reeds de oeroude magisch-mantische wereld vertoont dit mordicus – zichzelf-blijven-door dik-en-dun!

Let wel: Hegel vertegenwoordigt een tweede moderniteit: hij heet 'positief' (versta gevestigd) niet enkel b.v. de archaische vooropstellingen of de antieke of de middeleeuwse (d.i. al de premoderne) maar ook de - in zijn eristiek allereerst bedoelde - (eerste) moderne axioma's zoals de achttiend' eeuwse 'philosphes' in Frankrijk, ze vertoonden (denk aan de Franse materialisten).

M.a.w.:

a. al wat in de hegeliaans brede zin van de termen vooroordelen, bijgelovigheid allerhande, wijsgerige dogmatismen heet (waarin de latere, de kritische Kant hem al voorgegaan was; natuurlijk).

b. het negatieve (versta: al wat de tradities (de eerste moderniteit inbegrepen) op een nog grondiger dan de eerste moderne denkers het hadden gedaan, wijze op losse schroeven zet.

"de filosofie als kritiek" onderwerpt - aldus steeds Barth - al het 'positieve' (gevestigde, al bestaande) aan een kritisch waardeoordeel (een 'evaluatie' zoals men recentelijk heeft leren zeggen).

Daarbij speelt "al wat redelijk is" (d.i. al wat door de (Duits-idealistische rede enigszins verantwoordbaar is) de beslissende rol. Dat hebben wij hoger, HF 60 (Al wat 'werkelijk' is, is redelijk). Wat wij toen zegden, aan de hand van Engels, die zeer juist duidde, wordt hier, door Barth, in een cultuurhistorisch kader gezet.

Hegel mag dan al als een ‘geleerde’ afgemaakt zijn, hij was, volgens Barth, een zeer praktisch denker - hij lijfde b.v. zeer nadrukkelijk de economie in het tweede type van modern filosoferen in en baande daarin de weg voor b.v. het Marxisme - : ethiek en politiek (= de tweeledigheid die reeds de antieke Grieken als, toppunt en afwerking van alle filosoferen die naam waardig aanzagen en heden tot de fameuze menswetenschappen is herleid, zowat sedert de jaren 1950+),- ethiek en politiek dus waren voor de zeer praktische Hegel de bekroning van zijn ‘speculatieve’ filosofie.

Inderdaad: zoals de theoria, het op de gegevens der ervaring doordenken, bij de antieke paleopythagoreeërs en Platoniekers niet wereld- en levensvlucht behelsde, zo ook “die Spekulation” bij Hegel. ‘Speculeren’ was voor hem op de gegevens dieper ingaan dan men gewoonlijk doet.

Nieuwe dialectiek.

De oude dialectiek was

a/ discussievaardigheid, desnoods tot en met de graad van rustig platonisch dialogeren,

b/ het zijnde zien als al wat was, is, zal zijn. Dit betekent dat men wel het onvergankelijke en stabiele kent en waardeert maar, te midden van de wanorde en evoluties of revoluties der mensheid zoals zij in feite is, het onstabiele, veranderlijke, revolutionaire centraal stelt.

Niet enkel zoals een Descartes of de Franse socialistische materialisten van de XVIII - de eeuw maar veel grondiger. Het denken zelf als act, d.i. als bezigheid, wordt ‘dialectisch’. Dit is:

a/ het levende (gewezen/ huidige/ toekomstige) geheel der totale of transcendentale werkelijkheid is het enige object van denken;

b/ in dat levende, wordende, evoluerende (van lager naar hoger), revolutionaire geheel plaats en betekenis toekennen aan alle door inductieve steekproeven aantrefbare gegevens.

Dat pas is de tweede moderniteit die de eerste, vooral cartesiaanse, door Kant kritisch doorgronde moderniteit grondig hersticht.

Herlees nu HF 61 (Revolutionaire theorie) en gij zult de slagader van de nieuwe dialectiek zoals Hegel ze tenslotte geniaal schiep, gemakkelijk en vlug gevat hebben.

Opm. -- Wie over de term ‘dialectiek’ een belrekkelijk gemakkelijk boekje wil lezen, verwijzen wij naar *P. Foulquié, La dialectique*, Paris, 1948. Het werkje heeft het over de traditionele dialectiek en, o.c., 41/122, over *la dialectique nouvelle*, die deels filosofisch is (met Hegel en Marx b.v.) en deels vakwetenschappelijk (met b.v. Bachelard of Gonseth),-- deze laatste om zich uit sommige eenzijdige axiomata van Hegel of Marx los te maken en rein vakwetenschappelijk te kunnen te werk gaan.

De rechtstreekse aanleiding tot het verwetenschappelijken van de Duits-idealistische (hegeliaanse) of marxistische dialectiek was:

1. de wil om toch nog een rest van metafysiek, d.i. een totaalzicht op de hele werkelijkheid, te bewaren te midden van de - HF 01/14 - huidige filosofische chaos; zo dat wat de vakwetenschapper als eigen domein bestudeert als 'specialist', een plaats en een betekenis kan krijgen binnen het levend geheel der vloeiende werkelijkheid.

2. Verder: om de hoofdtrekken, en enkel en alleen de hoofdtrekken, van iedere gezonde, d.i. onbevooroordeelde, dialectiek, in de huidige zin te bewaren.

De hoofdtrekken.

a. Dialectisch gezien is ook de vakwetenschappelijke arbeid dialoog, -- voor en met de onderzoeksgemeenschap en in haar kader.

b. Dialectisch gezien is ook de vakwetenschap een kwestie van tegenstellingsparen (systechieën) doordat alles complementair is met alles (de basiswet van de antieke stoicheiosis);

c. Dialectisch gezien is al wat vakwetenschappen is, één organisch geheel (organicisme).

Dit uit zich o.m. in de toepassing van een spreuk van J.Fr. Herbart (1776/1814): "Iedereen behoort alle vakken te achten. Iedereen behoort in juist één vak een virtuoso, een uitmunter, te zijn".

Men kan dit, op onze dagen, gezien de enorme wildgroei der vakwetenschappen, naïef vinden: toch is ieder echt wetenschapper ertoe geneigd ook de andere specialisten zoveel mogelijk aan het woord te horen,-- om tot een totaalzicht te komen (een restje van metafysiek)

d. Dialectisch gezien is ook de vakwetenschappelijke arbeid iets dat geschiedenis-karakter ('historiciteit') vertoont.

Zelfs de axiomata, de grondslagen, moeten een voortdurende herziening ondergaan "Les notions doivent être retouchées ou, comme disent Bachalard et Gonseth, 'dialectisées'"

De begrippen, het axiomatisch kader waarbinnen de wetenschapper alles situeert, zijn telkens weer aan herziening toe, aan 'dialectisering'.

Ziedaar wat, in een aantal gevallen, de hegeliaanse (en marxistische) "tweede moderniteit" vakwetenschappelijk geworden is.

Hegel's zogenaamde 'deductie'

Bibl. st.: G.A. van den Bergh van Eysenga. *Hegel*, Den Haag, Kruseman, s.d.

O.c., 67, schetst steller wat dat is "hegeliaanse dialectiek"-- Men verwijt nog steeds Hegel dat hij uit a-priori-axiomata, d.i. uit het - versta: zijn - denken, "alle dingen" (typisch voor de klassieke metafysiek)"afleidde, deduceerde". Dit om de noodzakelijkheid van "alle dingen" aan te tonen.

Om te beginnen voelt men al dat men zodoende zijn "adagium" "Al wat werkelijkheid is, is noodwendig" niet duidde zoals hij dat deed.

Een zekere heer Krug daagde hem, in die zin uit, tot één toepassing nl. "Laat Hegel eens uit "het begrip" (bij Hegel is dat "al wat was, is, zal zijn") het bestaan van elke hond en iedere kat 'afleiden' of 'deduceren'"

Hegel, in 1802, antwoordde daarop met een verhandeling "Hoe het gewone mensenverstand de filosofie opvat,-- verduidelijkt aan de hand van Krugs werken"

Wat betekent in hegeliaans taalgebruik, "iets deduceren"? Dat betekent dat buiten ruimere - dialectische - samenhang iets - neem nu katten en honden - niet kan bestaan en niet kan gedacht (begrijpelijk gemaakt) worden.

M.a.w.: iets is onmisbaar als 'moment' (versta: levend - veranderlijk element) binnen een groter geheel. En : iets is onbegrijpelijk zoals het is, zonder het te zien en te denken als een moment binnen het (begrip van het) levende geheel.

Iets geheel anders - in de stijl van het eerste moderne rationalisme dat niet denkt vanuit het levend geheel der dingen - is "het bestaan bewijzen"-- Uit (het begrip van) het levend geheel dat al wat was, is, zal zijn. uitmaakt, kan men wel betekenis en plaats van aanwijzen en begrijpen.

Het feitelijke bestaan is niet een kwestie van deduceren uit wat ook: het bestaan is immers een (inductief) gegeven. Dat heeft geen (deductief) 'bewijs van node!

Het eerste moderne rationalisme (van Descartes tot Wolff en zelfs de Kant van zijn voorkritische periode) rukt ieder afzonderlijk feit (dat door inductie gevat wordt) en 'redelijkheid' (in hegeliaanse zin nl. ieder afzonderlijk gegeven begrijpen binnen de totaliteit waarin het - als moment - aangetroffen, niet afgeleid, wordt) uiteen.

“Het behoort tot de grote verdiensten van *Th. Häring, Hegel (Sein Wollen und sein Werk)* Berlin, 1929, dat hij de gouden draad heeft gevonden die Hegels jeugd met diens rijpe arbeid verbindt.

Van de aanvang af heeft Hegel tegen de abstraherende beschouwing en uiteenrukking van het levende verzet aangetekend. Langzamerhand is hij zijn concrete beschouwingswijze op het denken zelf gaan toepassen.

Voortaan zal hij niet slechts de tegenstellingen van het zijn maar ook die van de begrippen in hogere levende eenheid ‘opgeheven’ zien”. (Häring, o.c., 668f.)-- Aldus van den Bergh van Eysenga, o.c., 68v..

In een verhandeling toont Hegel, binnen de kosmologie van zijn tijd aan dat b.v. het zonnestelsel een “dialectisch levend geheel” is met een eigen wezenaard: geen enkel hemellichaam mag men daarom “op zich zelf” (zoals het eerste Europese rationalisme deed) beschouwen. Neen, iedere planeet b.v. krijgt plaats en betekenis pas indien men ze situeert in het omvattende zonnestelsel.

Dàt en enkel dàt is “hegeliaans deduceren” van b.v. iedere planeet. Zo wil Hegel de rede, in de betekenis die het tweede, Duits-idealistische rationalisme daaraan toekent, in b. v. iedere planeet binnen het zonnesysteem aanwijzen.

Het is duidelijk dat zijn deductie eerst als lemma fungeert bij het inductief aftasten van de positieve feiten om daarna in een, - steeds voorlopige, synthese (eindbeeld der positieve gegevens) zingevend te worden.

Wij zeggen wel “steeds voorlopig”, want indien er iemand is geweest die zich van het voorlopige van onze positieve (stellige, inductieve) bevindingen bewust was, dan was het Hegel die het voorlopige in de rede zelf inbouwde. Juist daardoor werd die rede ‘dialectisch’ d.i. o.m. zich van het geschiedenis karakter (historiciteit) bewust!

Terloops: juist dat voorlopige hebben Marx en Engels op de sociale kwestie toegepast, in de vorm van het dialectisch materialisme (dat van het eerste niet-dialectische materialisme, in de Franse XVIII-de eeuw b.v., grondig verschilde doordat het het Duitse idealisme van Hegel invoerde in het starre materialisme).

Hegeliaans ‘rationalisme’.

“Alle wetenschap stelt, stilzwijgend minstens, voorop dat in de positieve feiten ‘rede’ (‘denken’, ‘gedachte’) schuilgaat en dat onze povere menselijke rede daarop past als de povere sleutel” (Van den Bergh Eysenga, o.c., 77).

Dat in de gegevens der ervaring der vakwetenschappers 'rede' aantrefbaar is en dat onze - povere, individuele - rede door haar wetenschappelijke arbeid (vooral, want reeds het voorwetenschappelijke weten is al onze rede) die 'objectieve', in de dingen zelf aanwezige 'rede' (versta: zinnigheid) tot subjectief bewustzijn brengt,- daarvan is al wat wetenschappelijk denkt overtuigd, ook al laat dat zich niet hoe dan ook bewijzen.

Opm. - Wat van den Bergh van Eysenga, o.c., 78, hier als overtuigd en deskundig hegeliaan zegt, toont aan dat het vooropstellen van de objectieve, in de gegevens zelf aanwezige 'rede' of zinnigheid, begrijpelijkheid, een lemma is dat onbewezen vooropgesteld wordt maar dat als een licht is dat o.m. onze moderne, wetenschappelijke arbeid voorlicht.

Opm.-- Dat is nog altijd een uitloper van de aloude gedachte van 'lichtmetafysiek'.

Dat deze lichtmetafysiek bij Hegel enigszins 'pantheïstisch' aandoet, ligt daaraan dat Hegel geen enkele bestaande religie in de grond aanvaardt maar onze povere, 'subjectieve' rede ziet als moment binnen de 'objectieve' alom aanwezige rede in de dingen.

Onze gedachte, subjectieve gedachte, en de gedachte in de dingen, objectieve gedachte, zij' twee 'zijden' van één en hetzelfde. Aldus steller o.c., 78. Hij licht dit toe. "Slechts wanneer in de natuur (*opm.*: de dingen voordat zij door ons, mensen in onze cultuurarbeid. bewerkt zijn) gedachten belichaamd zijn, kunnen menselijke gedachten die natuur naar 'waarheid' weergeven".

Filosofie is bewustwording.

Van den Bergh van Eysenga, *ibid.*, verwoordt nu één der hoofdkentrekken van het na-hegeliaanse moderne denken - tot en met b.v. het existentialisme toe -: "Wat aanvankelijk bevreemden kan: dat nl. ons denken doordringt tot het wezen der dingen, wordt tot iets dat vanzelfsprekend is, zodra wij beseffen dat ook wij tot "de werkelijkheid" behoren. Die werkelijkheid immers komt in ons tot bewustzijn en zelfkennis.

Filosoferen is m.a.w. het toppunt van het algehele bewustwordingsproces dat zich in de kosmos in evolutie en vooral in de mensheid in evolutie verwerkelijkt.

Dat is de fameuze 'identiteit' van denken (bewustzijn) en zijn zoals Hegel ze opvat.

Filosofie zonder een “absoluut begin(sel)”

Van den Bergh van Eysenga, o.c., 81V., zegt, een brief van Hegel aan Sinclair (1811) aanhalend: “Waarmee moeten wij nu beginnen?”

1. Kant had al gezegd dat filosoferen niet van iets ‘vaststaands’ kon uitgaan maar dat “het ware en rechte” pas aan het einde komen zal.

2. Ook Hegel wou niets weten van een “opperste grondstelling” waaruit al het andere zou kunnen afleidbaar zijn.

In een brief aan Sinclair van 1811 zegt hij omtrent de aanvang van filosoferen: “Op dwaze wijze eisen vooral de niet-filosofen “een begin(sel) dat iets absoluuts is” waartegen zij niet dadelijk kunnen aanblaffen.-- “een onomstotelijk eerste werkelijkheid, (...).

Het ‘begin’, juist doordat het begin is, is onvolkomen. De hele filosofie zelf is niets anders dan één bestrijding, weerlegging en ‘vernietiging’ van “het begin(sel)”. (...).

Zij die dus dadelijk aan het begin(sel) al de idee der filosofie zelf, het ‘absolute’ en Onze Lieve Heer met zijn ganse heerlijkheid hebben, hebben in elk geval weinig benul van filosoferen”.

Tot daar Hegel omtrent het traditionele metafysische denken dat met “O.L. Heer en zijn ganse heerlijkheid” meent te kunnen of moeten beginnen filosoferen!

Dialectisch-hegeliaans gezien: indien er al kan sprake zijn van een “O.L. Heer met zijn heerlijkheid”, dan pas aan het einde van de (kosmische en vooral) humane (cultuur)geschiedenis! Zo ontstaat, met de absolute wording van al wat was, is, zal zijn, ‘godheid’ in de magere hegeliaanse zin.

Opm.-- Dat een aantal leerlingen van Hegel, de linker vleugel nl. daaruit een nieuw, dialectisch a.theïsme afleiden, is maar normaal!

M.a.w. van ‘pantheïsme’ gewagen m.b.t. Hegel is nonsens. Indien ‘godheid’ al bestaat, valt zij samen met “de geschiedenis”

Opm. - De achtergrond, harmologisch.

E.W. Beth, De wijsbegeerte der wiskunde van Parmenides tot Bolzano, Antwerpen/ Nijmegen, 1944, 103, zegt dat Descartes van Ramon Lull (1235/1315; ars generalis) een mathesis universalis overnam: Lull zeg ze als een systeem van eerste basisbegrippen en stellingen waaruit dankzij combinatoriek, ja, mechanische bewerkingen (denk aan een supercomputer) alle afzonderlijke wetenschappen ‘deduceerbaar’ zouden zijn; Descartes als een veralgemeende wiskundige ‘analyse’ (Viète) en algebra.

O,c., 123v” zegt Beth omtrent Leibniz dat deze de idee van een mathesis universalis van Descartes en Lull overnam, Maar - aldus Beth, Leibniz tot en met zijn volgelingen (Boole) wilden ze construeren aan de hand van wiskundige, algebraïsche symbolen (b,v, Boolesche algebraïsche ‘logica’).

O,c” 141, zegt Beth: “De gedachte van een mathesis universalis, -- door Kant fel bestreden, is door Fichte, Schelling en Hegel - de drie grote Duits-idealisten - weer opgenomen.

Het verwerpen van het wiskundig (*opm.*: algebraïsch) paradigma heeft hen er evenwel toe gebracht een betoogtrant toe te passen die voor een met ‘exacte’ bewijsmethoden vertrouwde lezer(es) nimmer bevredigend kan wezen!

Opm.- 1. Beth spreekt hier als vertegenwoordiger der eerste rationaliteit, die b.v. in de logistiek een eersterangsmethode bewondert,

2. Indien vooral Hegel de algebraïsche schrijftrant afwijst, dan was het doordat zijn zeer scherpe geest het toenmalige zwakke uitgewerkt zijn van de ‘mathesis’ inzag.

Wie zich herinnert wat wij hiervoren over zijn denktrant zegden, zal inzien dat men toen Hegel moest gelijk geven.

Dat alles bewijst voor de zoveelste maal dat de antieke stoicheiosis (HF 27) een lang leven heeft geleid,-- ‘metafysiek’ als het opvullen van het (volgens Aristoteles.) al, ‘lege’ zijnsbegrip) volgt noodzakelijkerwijze één of andere vorm van ordenen van (positieve) gegevens tot een omvattende (transcendentele) ‘synthese’ (totaalinzicht).

Opm. -- “Er ligt waarheid in de volgende tekst van *Karl Wilhelm Friedrich von Schlegel* (1772/1828) - bekend om zijn *Philosophie des Lebens* (een basisboek inzake Duitse romantiek) - :

“Gesteld dat deze revoluties (*opm.*: de protestantse hervorming der katholieke kerk; de politieke revoluties) niet zomaar door “de natuur” bewerkstelligde vernietigingen zijn, doch dat de Voorzienigheid - wellicht nog nooit zo duidelijk voor het menselijke oog - op de aardse situaties ingewerkt heeft, dan kan men toch hopen dat zij slechts voorbereidingen zijn op een herstel op hoger vlak van de orde”. (*P.-L. Landsberg, Die Welt des Mittelalters und wir*, Bonn, 1925, 116).

Dat is het aloude katholieke schema, **a.** aanvaarden, **b.** uitzuiveren, **c.** op hoger vlak herscheppen.

Opm.-- Herlezen wij even HF 08 (Moderne Franse filosofen),-- Dààr is het al ‘afbouw’ van het op losse schroeven gezette moderne! Heeft men niet de indruk dat wat zich ‘postmoderniteit’, resp, ‘postmodernisme’ heet, in feite slechts een voortgezette moderniteit is? De stellers aldaar vermeld zijn ‘hermeneuten’, duid(st)ers. Maar hun/ haar hermeneutiek of duidingstype is ‘afbouwend’.

Herlees HF 68 (Kant’s “dogmatisme/ kritiek”) en 68vv. (het ‘positieve’ ‘het negatieve’ (vernietiging) van Hegel).

De stellers die deconstrueren, situeren zich duidelijk binnen de tekst langs waar zij de af te bouwen denker willen “op de zwakke plekken” treffen (wat eristiek of afbouwmethode is).

Verwijten de stellers niet telkens weer degenen die zij afbouwen, dat zij ‘dogmatisch’ of ‘positief’ zijn? Is hun positie niet telkens weer ‘kritisch’ of ‘negatief’ (‘vernietigend’)?

Het tegenstellingspaar is analoog! Wat inhoudt dat de deconstruerenden “in de grote moderne traditie” zijn.

Derrida,-- *Oliver Taplin, Les enfants d’ Homère (L’ héritage grec et l’ occident)*, Paris, Laffont, 1990 (// *Greek Fire* (1989)), 201. vertelt wat volgt.

In de loop van een conferentie in Los Angeles, in 1987, bekeek Derrida zijn eigen denkbeelden vanuit autobiografisch standpunt. Hij beweerde wat volgt.

Als Algerijns jood maar in Frankrijk opgevoed voelde hij zich “een verbannene in eigen land” Zodoende werd hij ertoe gedreven “een ruimte te scheppen die bevrijdt van de drie grote tradities” die hij als vreemd aan zijn eigen intellectueel leven bestempelde: het antieke Griekse denken, het christendom, het Duits idealisme. -Tot daar Taplin’ s getuigenis.

1.-- Wij gaan nu niet de freudiaanse theorie omtrent de rationalisering gebruiken – misbruiken -- om Derrida’s filosoferen te herleiden tot een wraakneming op zijn eigen, zeer individuele vervreemdheid van “de grote traditie van het westen”.

2.-- Wat echter wel duidelijke taal spreekt, is de opsomming van de tradities die hij afbouwt: a, Griekse cultuur, b. christelijke cultuur, c. Duits-idealistische cultuur. Er schiet eigenlijk niet veel meer van “het westen” over! Wel geeft hij toe dat hij zich buiten dat westen geen positie van ‘buitenstaander’ kan aanschaffen.